

NATURMEDICIN.
STUDIER OCH IAKTTAGELSER
ÖFVER
SJUKVÅRD OCH HELSOVÅRD.
AF
A. F. Melander.

Med. Doct. och Chir. Mag.

Människans hud i lodrätt genomskärning vid mångfaldig förstoring.

Andra Häftet.

STOCKHOLM.
HOS A. L. NORMAN.
1867.

K26692

Pris: 75 öre.

K26692

NATURMEDICIN.

STUDIER OCH IAKTTAGELSER

ÖFVER

SJUKVÅRD OCH HELSOVÅRD.

AF

A. F. Melander.

Med. Doct. och Chir. Mag.

*"Natura sanat, medicus curat,"
Hippocrates.*

En bok för den enskilde och för familjen.

Andra Häftet.

STOCKHOLM.
HOS A. L. NORMAN.
1867.

Om människans hud.

Människans hud är för vattenläkaren och för alla, som på ett naturenligt sätt vilja sköta sin kropp i helsans och sjukdomens dagar, ett organ af öfvervägande betydelse, alldenstund det är denna vår organisms yttre betäckning, som *förnämligast afsöndrar dess förbrukade, skadliga ämnen, hvarjemte den likasom lungorna bestrider andningsprocessen.* Dessutom bildar huden de yttre *slutpunkterna för den med lifsprocessen så nära sammanhängande polara elektricitets- och blodströmningen* inifrån utåt och utifrån inåt, mellan inre och yttre huden (se pag. 30), och utgör kroppens *yttre gränsyta*, genom hvilken luften och öfriga *inflytelser af både välgörande och skadlig art kunna inverka på den samma.* Innan vi gå vidare till den nyare vattenmedicinens badformer och deras praktiska användning, är det derföre i sin ordning att vi något litet stanna vid denna högst vigtiga kroppsdel, för att betrakta dess välordnade, visa sammansättning, äfvensom lära känna de för lifvet och hel-san särdeles betydelsefulla förrättningar, den har att fullgöra. Huden består af 3:ne öfver hvarandra liggande lager, af hvilka det öfversta benämnes *Öfverhud* (epidermis), det mellersta *läderhud* (Corium), och det understa *Fetthuden* (panniculus adiposus).

Öfverhuden (epidermis), som är i saknad af blodkärl och nerver, utgöres åter af 2:ne mycket tunna lager, ett *hornlager*, bestående af ytterst fina hornlameller, och det så kallade *slemnätet*, hvartill hörer ett tunnt lager *färgpig-*

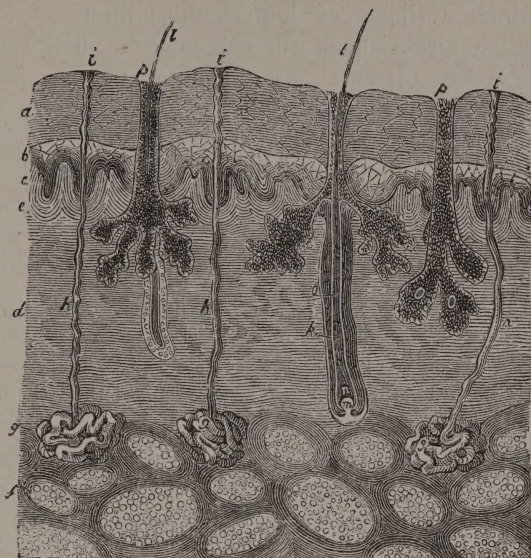
ment, hvilket bestämmer den olika hudfärgen hos olika folk-racer. Öfverhuden är försedd med en mängd porer eller fina öppningar för svettkanaler, talgkörtlar och hårstrån.

Läderhuden eller mellanlagret bildar den egentliga kärnan samt organets förnämsta beståndsdel. Dess väfnad, som är fast och elastisk, genomkorsas af ett mycket stort antal blodkärl, nerver, samt lymfatiska kärl (sugkärl). Särskildt utmärker sig huden för sin rikedom på nerver, så att den anses vara kroppens mest nervrika och känsliga organ. På öfre ytan af mellanlagret ligga känselvårterna, sätet för känselsinnet, hvilka omspinnas med särdeles fina och talrika blodkärlsnät och nervslingor. Läderhuden har i sin väfnad inbäddade ett ovanligt stort antal körtlar, nemligen *svett-* och *talgkörtlar* samt *hårskidor*, hvilka alla äro rikligen försedda med blodkärl och nerver.

Svettkörtlarne bestå af en enkel, mer eller mindre slingrande gång och bestrida afsöndringen, antingen i gasform eller i flytande form (svett). De förekomma med högst få undantag öfverallt på huden, talrikast på handens insida och fotsulorna. Deras antal på hela hudytan antages uppgå till 2 millioner och på hvarje kvadrattum till 1000:de. Hos *friska* personer sker *oafbrutet*, såväl natt som dag, genom hudens svettkörtlar en afsöndring i *gasform* af förbrukade ämnen. Då hudorganet genom vanvård, förklemning eller annan orsak försvagas i sin livsverksamhet, så upphör äfven mer eller mindre nyssnämnda gasformiga utdunstning, och personen råkar snart i svettning, förkyler sig lätt. Afsöndringen genom huden uppgår för dag till omkring 1—1½ skålp. Såsom det visar sig på planchen, ligga svettkörtlarne djupare ned än de öfriga, nemligen på gränsen mellan läderhuden och fetthuden.

Talgkörtlarne äro små hvita drufklasformiga säckar, spridda öfverallt i huden, och afsöndra ett oljaktigt ämne, för att hålla huden len och mjuk. Många af dessa körtlar inmynda i hårkanaler och hafva med dem en gemensam öppning i hudytan; i allmänhet sluta dessa båda bildningar sig tätt till hvarandra (se planchen).

Fetthuden är en med fett uppfylld cellväf och förbinder hudbetäckningen lösare eller fastare med underliggande organer.

Människans hud i lodrätt genomskärning mångfaldigt förstorad. — *a* Hornlagret och *b* Slemnätet med *c* pigmentet, som bestämmer hudfärgen, alla tre tillhörande Öfverhuden (epidermis). *d* Läderhuden (Corium). *e* Känslovår-tor. *f* Fetthuden. *g* Svettkörtlar. *h* Svettkanal. *i* Svett-porer. *k* Hårkanal. *l* Hårstrå. *m* Hårbrodd. *n* Hårlök. *o* Hårrot. *p* Talgkörtel. Öfverhudens tjocklek växlar från pannan och kinderna, der den är tunnast, till fotsulan, der den är tjockast, från $\frac{1}{30}$ — $\frac{1}{25}$ linie ända till $\frac{3}{4}$ — $1\frac{3}{4}$ linie.

Huden är yttre gränsorganet och har såsom sådant den uppgift att genom sin fasta väfnad och hornartade öfverhud skydda inre ömtåliga delar för yttre våld och skadlig inflytelse; men derjemte fullgör den följande för lifs-ekonomien högst viktiga förrättningar. Den är kroppens förnämsta afsöndrings- och reningsorgan, så att den enligt Santorin har att bortskaffa $\frac{1}{3}$ eller mer än hälften af alla förbrukade, onyttiga och skadliga partiklar inom densamma, för så vidt lifsprocessen skall fortgå i sin rätta gång och helsan förblifva ostörd. Störes och minskas nu denna reningsprocess i huden af någon anledning, yttre eller inre,

så *qvarstanna* antingen en hop skadliga ämnen i kroppen och blifva en direkt orsak till sjukdomar af flera slag, eller ock måste andra organer, såsom lungor, njurar, matsmältningsorganer, jemte egen förrättning *äfven bestrida hudens*, hvilket föranleder deras *öfveransträngning och sjukliga förändring*. Att sjukdom och lidande i dessa organer äro så vanliga hos menniskor, som föra hög diet i mat och dryck samt föga röra sig i fria luften, åtminstone icke så mycket, som är nödvändigt, för att huden helt och tillräckligt skall kunna uppfylla sitt åliggande, lemnar ett temligen direkt bevis derför, att orsaken till dessa sjukdomar är hufvudsakligen att söka i *minskad hudafsöndring*. Hvilket vigtiga organ huden alltså är för helso- och sjukvård och hvilken stor betydelse och stort företräde *vattenbehandlingen* och öfverhufvud naturmedicinen med sina enkla läkefaktorer, ljus, luft, vatten, diet, gymnastik, magnetism, elektricitet ega, framgår häraf klart, alldenstund de på ett naturenligt sätt och med sådana medel, naturen äskar, gå sjukdomen på lifvet och angripa sjelfva dess rot och kärna, som i de flesta fall är *rubbad stoffväxling med minskad afsöndring i huden*. Samma väg till läkning går naturen sjelf, såsom vi finna t. ex. i februar, der vändning i sjukdomen till helsa oftast sker samtidigt med ymnig, *stegrad hudafsöndring*, eller så kallad *kritisk svettning*.

Huden afser för det andra att i en viss grad vara *andningsorgan* (respirations-organ) med samma förrättning som våra lungor, eller att ur den atmospheriska luften tillföra de i densamma förgrenade fina blodkärlsnäten *syrgas* och bortföra från dem *kolsyra*. Här af följer, att lika så nödvändiga friska lungor äro för helsans och lifvets bestånd, lika nödvändig är ock en frisk hud för samma ändamål. Mycket värderika rön och försök af en berömd fransysk läkare Fourcault, som härför belöntes med ett pris af 2000 franc, ådagalägga detta klart och ovedersägligt. Han öfverdrog nemligen huden på flera djur, dels styckevis dels i sin helhet, med en tjock fernissa af lim, dextrin, beck och dylika ämnen. I alla dessa fall blef följden densamma. Allt eftersom större eller mindre del af hudorganet på detta sätt öfvertäcktes och afskiljdes från yttre luftens tillträde, blef *andedräkten mer eller mindre tung och besvärad*, hvil-

ket härrörde deraf, att lungorna jenite egen verksamhet måste öfvertaga hudens andningsförrättning. Öfverdrogs djurets hela yta med fernissa, så inträffade snart qväfning och död. Mycket förut gätlikt och oförklarligt på det medicinska området med afseende på sjukdoms- och dödsorsak förklaras nu lätt genom nyssnämnda fakta. Så hade man dittills varit i undran och ovisshet om hvad som kunnat vålla den plötsliga döden hos en gosse i Florenz, som vid Påfven Leo den X:s thronbestigning deltog uti en större procession. För att föreställa den gyllene tidsåldern, hvilken med denne Påfves regering skulle taga sin början, hade man förgyllt gossen öfver hela hudytan. För att visa, det barnet dog i följd af *förhindrad hudandning* (hudrespiration), förgyllde och försilfrade Fourcault flera marsvin, hvilka alla helt hastigt dogo af qväfning. På likartadt sätt dog i Bretagne för några år sedan en landtbrukare, hvilken man sökte kurera för en långvarig plågsam rheumatism på det sätt, att han insyddes uti huden efter en nyss slagad oxe. Ehuru patientens hals och hufvud härvid lemnades fria, så att han med sina lungor obehindradt kunde inandas den yttre rena luften, så inställde sig dock snart tyngd öfver bröstet och stor svårighet att andas. Han ropade och bad enträget om befrielse ur sitt fängsel, hvilken önskan hans omgifning af välmening och oförstånd likväl icke efterkom. Följden blef, att mannen under qväfningssymptomer inom kort dog. Vid brännskador beror faran för lifvet icke så mycket på sårens djuplek och svåra beskaffenhet som fastmer och hufvudsakligen på den *större eller mindre yta af huden*, som genom brännsåren blifvit *oduglig för andningsprocessen*. Af samma orsak är det skifte i smittkoppor farligast, då de som mest äro utbredda på hudytan och flyta tillsammans. Vissa lägre djurklasser hafva icke lungor, utan andas endast genom huden; hos andra utgör huden ett slags outhildade lungor, som benämnas för gälar.

Fourcault iakttog vid dessa sina rön utom qväfnings-symptomer äfven vattenutgjutning i hjertsäcken och lung-säckarne, tuberkler i lungorna, katarrh, diarrhé, förlamning, afmagring samt kramp. Här af inse vi utan svårighet, huru högst angeläget det är för helsan och lifsprocessen, att icke genom för tät och varm beklädnad med ylle närmast krop-

pen, tjocka pelsfodrade ytterplagg och skinnkläder (allra minst i yngre år samt vid gående och rörelse), för mjuka värmande sängkläder och vistande mesta tiden af dygnet uti små qvafva ej nog luftade rum m. m., *utestänga från huden dess rätta egentliga lifselement, yttre ren luft*. Der detta sker, och man derjemte försummar att sköta och stärka kroppen med vatten till badning och tvättning, *försvagas huden och dess nervsystem* ju längre destomer, hvaraf nödvändigt följer, att äfven dess högst viktiga förrättningar, andningsprocessen och afsöndringen m. fl., till stor skada för helsan, svagt och ofullständigt försiggå. Sådana personer, som försumma att på detta sätt sköta hudsyste-
met, börja snart nog klaga öfver hvarjehanda krämpor, lida af retligt ojemnt lynne, ådraga sig vid ringa anledning förkylning och duka lätt under i påkommande sjukdom. Detta hudens lifsbehof af ren luft har sin grund deruti, att det är luften, som öfverförer till huden och dess talrika nerver *solens upplifvande ljus och värma*, samt frambringar vid sin beröring med densamma *genom värmeutjemning mellan de olika temperaturgraderna i luften och människokroppen* efter en viss naturlag *thermo-elektriska strömmar*, hvilka öfverspringa på hudnerverna och lifva dessa att kraftigt och oafbrutet förmedla hudens alla funktioner. Den utmärkte vetenskapsmannen och fysikern Professor Du Bois Raymond i Berlin har genom sina ihärdiga forskningar och med sann physiologisk grundlighet anställda undersökningar ovedersägligen visat, att *lifsverksamheten i de organiska väfnaderna, företrädesvis muskler och nerver, betingas genom elektrisk strömning*. Vidare har han visat, att *nerverna till en del eller helt förlora denna elektriska strömning vid inverkan af hög värmegrad* (känslan af maktlöshet heta som-
mardagar sammanhänger härmed), *narkotiska gifter, Alkohol, Aether, Ättiksyra, Salpetersyra, starka frät- och retmedel m. fl.* Slutligen har genom honom den för vatten-
medicinens vetenskapliga grundläggning viktiga sanning blifvit stadfästad, att *förökad elektrisk strömning och deraf framkallad stegrad nerv-verksamhet inom organismen åstadkommes endast och allenast derigenom, att ofvannämnde thermo-elektriska strömmar, på kroppsytan bildade, öfverföras på hudnerverna och genom dem på hela nervsystemet*. En dylik

stegring af nervlifvet benämner han *för nervernas elektotoniska tillstånd*. Dessa Professor Du Bois Raymonds högst värderika forskningar hafva spriddt mycket ljus inom nervphysikens område och tillika medfört stor nytta för vattenbehandlingen, i det de kraftigt bidragit att ställa den på renare vetenskaplig grund.

Ty icke allenast den kallare luften *utan äfven i vida högre grad det kalla eller kyliga vattnet frambringar vid beröring med den varmare hudytan thermo-elektriska strömmar, hvilka såsom en kraftigt upplifvande och omstämmande impuls inverka på hudens mångtaliga nervändar, för att sedan blixtnabbt fortplanta sig till ryggmergen och hjernan samt derifrån vidare till hela nervsystemet och genom detsamma medelbart till alla organismens delar.*

Detta physikaliska förhållande är det (i förbigående sagdt), som nära nog i alla sjukdomar *gifver åt vattenkuren en så stor och vidsträckt läkebetydelse*, och som gör den, rätt använd, till det bästa och kraftigaste botemedel äfven i nervsjukdomar.

Att på ett förståndigt sätt, d. v. s. *gradvis och småningom, aldrig så att lifsvärmen länge och fortfarande minskas under sitt rätta mått* (se faran häraf pag. 40 sats IV) $29\frac{1}{2}$ R.*), söka härda och vänja huden vid yttre luftens inverkan medelst daglig rörelse ute i fria luften samt vistande i luftiga, ljusa, höga, omkring $+ 18^{\circ}$ Celsii varma sof- och boningsrum, genom begagnande af tunnare beklädnad vid kroppsarbete och rörelse, är alltså ett oundgängligt vilkor för rätt hudverksamhet och dermed på det närmaste sammanhängande helsa och välbefinnande. Talande bevis härpå äro 2:ne närboende nationer, Engelsmän och Skottar, hvilka i allmänhet redan från barndomen vänjas vid tunn beklädnad jemte daglig tvättning af hela kroppen med friskt kyligt vatten *samt mycket vistande uti fria luften*. Härtill hafva de vanligen sina bonings- och sofrum mindre varma och

*) Då man vill förvandla ett visst gradtal efter Reaumur till det efter Celsius, så tillägges för hvarje 5 grader R. 1 grad, så att $+ 5$ grader R. är detsamma som 6 grader Celsii, $+ 10^{\circ}$ R. = $+ 12^{\circ}$ Celsii, $+ 15^{\circ}$ R. = $+ 18^{\circ}$ Celsii, $+ 20^{\circ}$ R. = $+ 24^{\circ}$ Celsii, $+ 25^{\circ}$ R. = $+ 30^{\circ}$ Celsii o. s. v.

väl försedda med frisk luft genom fönstrens flitiga öppnande och öfrig luftvexling. Utan tvifvel måste dessa folkslags kraft och uthållighet i så väl kropps- som själsarbete, äfvensom deras förmåga att utan skada för helsan med liten beklädnad uthärda nära nog hvad väderlek som helst, hufvudsakligen tillskrifvas detta deras *helsosamma härdande och hudorganets stärkande genom luftens inverkan*. Under resan öfver Nordsjön från Götheborg till Hull sommaren 1864 hade jag tillfälle se prof härpå, då 2:ne yngre Engelsmän ur den högre samhällsklassen medföljde som passagerare på ångbåten, hvilka hela resan endast voro klädda i sommarkläder, oaktadt den rätt kalla hafsvinden gjorde för oss andra vinterpiaggen oumbärliga. Större delen af dagen tillbragte de glada och friska uppe på däck i den rena hafsluften och togo sig kroppsrorelse genom gående, då lifsvärmen ville lida något afbräck.

Men vida större kapital af verklig och varaktig helsa skulle dessa folk ega, så framt icke (dock mest bland de förmögnare) osund, allt för hög och retande, diet med ymnigt bruk af *animalisk föda*, såsom starka köttträtter, rökt skinka, fisk, ägg, fet ost m. m., samt af *Alkoholhaltiga och retande drycker*, porter, öl, vin, whisky, kaffe, thé m. fl. lika kraftigt arbetade åt motsatt riktning, nemligen till kroppens ohelsa och snara undergång. *Denna diet alstrar tjockt orent blod med benägenhet att stocka sig i inre ädla organer äfvensom orena skarpa vätskor samt öfverretar och försvagar nervsystemet, med andra ord rubbar och förminskar den för lifvet och helsan högst vigtiga polara blods och elektricitetsströmningen inifrån utåt- och utifrån inåt, mellan inre och yttre huden. Skörbjugg, Hypochondri (mjeltsjuka), Lefver- och Njursjukdom, Hjertlidande och Lungsot äro derföre mycket vanliga sjukdomar hos dessa nationer. Det bör dock icke förtigas, att likasom i många andra länder äfven i England och Skottland en reaktion till ett bättre förhållande med afseende på dieten har inträdt, och att här icke så få redan finnas, hvilka insett och hos sig själva erfarit vegetabiliska (från växtriket hemtade, såsom korn, frukt m. m.) födoämnens stora betydelse för helsan, och derföre antingen företrädesvis eller uteslutande bruka desamma äfvensom mjölk till näring. Inom vårt land finnes*

en liten folkstam, de från Finland härstammande innebyggarne i Wermlands "Finnskogar", som äfven tidigt från barndomen genom tunn beklädnad och bad samt mycket vistande i den rena friska skogsluften vänjas vid den yttre luftens och det kyliga vattnets stärkande och hårdande inflytelse. De äro i allmänhet mycket friska och veta litet, hvad sjukdom är, samt fördraga med lätthet i sin enkla nationaldräkt (grå vadmalsfrack, kortbyxor och öppen väst) köld och oblid väderlek till en förvånande grad.

Är yttre luftens tillträde till människans kropp så viktigt för helsans bevarande, så är det med afseende på sjukdomars behandling icke mindre viktigt att på ett förståndigt sätt åstadkomma luftvexling i rum, der sjuka vårdas.

Huden hos människan är icke allenast *afsöndrings-* och *andningsorgan*, utan genom sina lymphatiska kärl har den äfven förmåga att *indricka* och *uti sig upptaga* (*absorbära*) *utifrån med densamma i beröring kommande, flytande eller gasformiga, ämnen, isynnerhet vatten.*

Såsom redan förut blifvit omnämndt, är huden försedd *med en mängd nerver* och derigenom särdeles känslig för så väl skadlig som nyttig inflytelse. Till dessa sednare hör *förkylning*, hvilken vi med rätta frukta så mycket, alldenstund den är vanliga yttre orsaken till *hetsig* (akut) sjukdom, feber och inflammation, som så ofta och så oförmodadt afskär lifstråden för så väl unga som gamla.

Förkylning är *hudkramp* eller ett *sjukligt retningsstillstånd i hudorganets fina nerver* genom kylans inverkan, hvarvid *hudkörtlarnes utförsångar och hudporerna sammandragas och sluta sig* samt *hudafsöndringen, som är så högst vigtig för lifvet och helsan, minskas eller afbrytes.* En massa skadliga förbrukade kroppsämnen, som skulle af huden fränskiljas och bortskaffas, finna härigenom vägen för sig stängd och måste alltså kvarblifva inom organismen. Naturen, eller den hos människan inneboende läkekraften, som troget vakar öfver hvarje oordentlighet inom organismen, sätter sig snart till motvärn mot förkylningens skadliga inflytelse och söker nu på säkraste och bästa väg bortskaffa dessa främmande ämnen, än genom *feber*, der *organismen* i sin helhet deltagar i striden, än genom *inflammation*, der reningsprocessen åter sker *mera lokalt* genom

något visst organ, såsom lungor, tarmkanalen o. s. v. Förkylning inträder desto förr och med desto farligare följder för lifvet, ju mer hela nervsystemet, särdeles hudnerverna genom ett vekligt lefnadssätt blifvit försvagade och deras retlighet vid sjelfva förkylningstillfället genom öfveranstängning, upphettning, häftig sinnesrörelse m. m. var sjukligt stegrad, samt blodmassan genom vällefnad, ymnigt bruk af kötträtter och retande heta drycker blifvit förskämd. Natur- och vattenläkarne anse derföre *fieber* och *inflammation* ingalunda för fiender till den sjuke, hvilka de måste bekämpa och undertrycka, såsom annan läkekonst, tyvärr, i mer eller mindre mån betraktar dem, utan såsom naturens vänner och välgörare, hvilka de söka på ett naturenligt sätt *understödj*a och *hålla inom tillbörliga gränser*. De förstå, att grundlig och fullständig läkning endast på detta sätt kan försiggå. Då nu förkylningens väsende är *hudkramp med hämmad hudutdustning*, så skaffar deras skyndsamma häfvande säkraste hjälpen och förhindrar ofta med ens sjukdomsfröets utveckling. Ett ångbad, eller inpackning i vått urvridet lakan, tills svettning inträder, äro derföre, i rätt tid använda, jemte kroppshvila och tunn soppa eller vatten till dryck under något dygn vanligen tillräckliga för det ondas häfvande.

I följd af hudens ofvan antyddas högst vigtiga egenskaper och förrättningar, såsom varande genom sin stora rikedom på blodkärl och körtlar organismens förnämsta afsöndrings- och reningsorgan, på hvars yta ständig uppsugning och afsöndring eger rum, alltså utgörande regulatorn för dess saftmassa och värma och genom sina talrika nerver stående i omedelbar eller medelbar vevselverkan med kroppens alla delar, kunna vi lätt sluta till, hvarföre naturläkaren egnar en så stor uppmärksamhet så väl vid helso- som sjukvård åt densamma. Dessutom är yttre huden för honom ett organ af högsta betydelse, då det gäller att rätt bedömma patientens lifskraft och att bestämma, hvad han tål i behandlingsväg, starkare eller svagare kurformer.

Huden är liksom en spegel, hvari han skådar in uti organismens egentliga inre lif och väsende. Hudens form och elasticitet, färg, värmeförhållande, om den lätt eller icke lätt kommer i svettning m. m. äro derföre för honom

omständigheter af särdeles vigt att noga taga reda på, innan behandlingen af en sjukdom inledes.

b) Speciela kurformer.

På den sanningen, att feber (stark frysning och stark hetta) är den bästa läkeprocess för menniskonaturen vid påkommande sjukdom, grundar sig till icke ringa del vattenbehandlings stora värde och betydelse såsom läkemedel, alldenstund den genom sin vexlande användning af än kylande än uppvärmande bad följer just denna naturens anvisning att bota den sjuke.

För afkylning.

Allmän regel: Ingen befuktning med kallt eller kyligt vatten af hela kroppen bör ega rum, utan att huden förut är väl varm, ej heller afkylningen så långt drifvas, att kroppen utkyles. Denna grundsats, som gäller alla afkylningsbad, äfven vanliga flod- eller sjöbad, borde med stora bokstäfver på uppsatta tafflor vara att läsa i alla badanstalter, i alla afkylnings-salonger, i alla dusch- och badrum. Då skulle icke så ofta olyckor till följd af påkommande slaganfall och kramp inträffa, som nu sker isynnerhet vid de af allmänheten begagnade flod-, sjö- eller basinbad, der de badande genom okunnighet vanligen först efter längre stunds "svalkning" med utkyld hud stiga i vattenet. I fall denna allmänna regel följdes vid vattenkuranstalter af läkare och patienter, så skulle snart den klagan upphöra, att man måste göra så vidsträckta och tröttande promenader efter baden, för att återfå den naturliga kroppsvärmen. Lifskrafterna skulle icke heller då onödigt uttömmas, utan blifve sparade för bättre ändamål. Men lika viktigt det är, att den badandes hud är väl varm, lika nödvändigt är det ock att icke med uppjagad hastig puls och flåsande andedrägt, det vare sig i följd af hastigt gående eller häftig sinnesrörelse, nyttja det kalla badet, utan först under några minuters stillavaro låta hjerta och lungor återgå till sitt vanliga och ordentliga tillstånd.

1) **Basinbad** förordnas för patienter med starkare kroppsbyggnad, hos hvilka, i följd af nervsystemets och

blodeirculationens beskaffenhet, någorlunda god reaktion kan påräknas, och ej bröstets organer äro mera svårt af sjukdom angripna. Godt är det, om äfven dessa bad genom särskild anordning med tillopp af varmt vatten kunna, när så fordras, erhålla en högre temperaturgrad. Basinbad kan äfven användas till halfbad, i det att den badande ej nedsänker öfre kroppsdelarne och hufvudet deruti, utan endast med händerna lätt tvättar dem.

2) *Halfbad* har sin benämning deraf, att det tages i sittande läge, hvarvid vattnet betäcker endast kroppens nedre hälft. Badkaret behöfver icke hafva vanlig storlek, utan vara endast $4\frac{1}{2}$ fot långt, på bredaste stället 2 fot och 1 fot högt, af träd eller zink.

Detta bad har stor vikt och betydelse för vattenmedicin och vidsträckt användning. Det användes dels *vid chroniska sjukdomar* hos nervsvaga, lifsfattiga personer till afkylning efter föregående uppvärmning, dels *vid akuta sjukdomar, hvilka öfvergått uti ett torpid stadium*, dels äfven *vid feber och inflammation i deras utveckling med stark hetta och oro i kroppen*.

I *första fallet* sitter patienten 2—5 minuter i badet, eller så länge det kännes behagligt, och värmegraden på detsamma omvexlar mellan $+ 12^{\circ}$ — $+ 25^{\circ}$ R. Före nedstigandet i badet begjutes sakta hufvudet ur en tillbringare eller tvättkanna med några grader kallare vatten än badets, och vid uppstigandet nedre kroppsdelarne, höfterna och benen äfvenledes med 2 à 3° kallare vatten. I *sjelfva badet* öfvergjutas hufvudet, ryggen och axlarne flitigt med vatten ur badkaret, äfvensom armar och ben frotteras af badtjenare; bröstet och ansigtet kan patienten sjelf sakta tvätta.

I *andra fallet*, då akut sjukdom öfvergått uti ett torpid stadium, har halfbadet lägre värmegrad (från $+ 8^{\circ}$ — $+ 12^{\circ}$ R.) och flitig, mer eller mindre stark, frottering eger rum, för att höja de sjunkna lifskrafterna samt åter uppväcka det domnade nerv- och blodlifvet ur dess dvala. Mången sjuk har genom sådant halfbad blifvit räddad ur en hotande dödsfara.

I *tredje fallet*, då det gäller att mildra för häftig feber, nyttjas i allmänhet högre värmegrad ($+ 12^{\circ}$ — $+ 22^{\circ}$ R.) på

halfbadet, och patienten förblifver deruti, tills lindrig rysning inträder.

Med afseende på halfbadets alltför inskränkta bruk fick Priessnitz utstå många och bittra anfall. Ofta nemligen förordnade han för nervsvaga, lifsfattiga patienter till deras skada det mera sökande helbadet i stället för det mildare och mindre sökande halfbadet.

Kort förklaring öfver feberprocessens natur och väsende och halfbadets verkan till dess mildrande, då den stegras till en allt för hög grad och genom sin våldsamhet skadar den sjuke i stället för att gagna.

Feber är en förhöjd förbränningsprocess af blodet icke allenast i lungorna utan äfven i yttre hudens kapillarkärl. Feber uppstår, då främmande skadliga ämnen, sjukdomsämnen, blifvit införda i blodcirkulationen till någon större myckenhet och derigenom komma i beröring med nervsystemet på alla punkter inom organismen, hvilket sålunda försättes i ett ovanligt retningstillstånd. Nämnade retningstillstånd i nervsystemet åter framkallar ett raskare blodomlopp med hastigare puls och mera påskyndad andningsprocess, hvarvid en större quantitet syrgas än vanligt ur luften intränger i blodet och framkallar i detsamma en lifligare förbränningsprocess. Ju mera nu skadliga ämnen (oftast i förening med kol), hvilka skola förbrännas, finnas i blodet, desto starkare förbränning eger rum, och till följd deraf uppkommer äfven desto högre värmegrad. Värmegraden i blodet stiger under feber, eftersom den är mer eller mindre stark, från $+ 29\frac{1}{2}^{\circ}$ R. till $+ 32^{\circ}$ — $+ 34^{\circ}$ R., eller $2\frac{1}{2}$ — $4\frac{1}{2}^{\circ}$ R. öfver den normala. Måste vi alltså å ena sidan anse febern, som är en förhöjd förbränningsprocess, städse som välgörande för patienten med afseende på de sjukdomsämnen, hvarmed blodet äro bemängda, så medför dock densamma å andra sidan äfven stor fara. Stegras nemligen genom starkare och lifligare förbränningsprocess blodets värme flera grader öfver den vanliga och ordentliga, hvilken omvexlar mellan $+ 30^{\circ}$ R. i ungdomen och $+ 26^{\circ}$ R. i ålderdomen, så kan nervsystemet ej länge uthärda den dubbla retning, för hvilken det är utsatt, nemligen de retande skadliga ämnena i blodet och sjelfva febern, utan måste snart dess energi och motståndskraft genom öfver-

retning brytas, och alltså i detsamma försvagning eller förlamning inträda. Denna möjliga fara och utgång af stark feber kan halfbad af $+ 12 - + 20^{\circ}$ R. skyndsamt och kraftigt, såsom intet annat medel det förmår, förebygga. Patienten erfar i halfbadet snart lindring i den brännande feberhettan och oron, och han förblifver under flitig begjutning med badvattnet öfver de öfre kroppsdelarne deri sittande, tills lindrig rysning inträder. Blodet har nu förlorat så mycket af sin omåttliga hetta, att dess värmegrad ej mer kan vara så skadlig för nervsystemet, hvilket äfven från en annan sida blifvit lättadt från retning, i det att under halfbadet en stor myckenhet af de med blodet kringströmmande skadliga retande ämnena genom förökad värmeutstrålning lemnat organismen. Nervsystemet, lifskraftens egentliga säte, på detta sätt lossadt från sina bojor, kan nu åter utveckla sin ordentliga verksamhet. Så afvändes ej sällan genom ett enda halfbad i akuta sjukdomar all fara, i det härigenom den våldsamma febern återföres i sin rätta strömfåra, der den verkar till sjukdomens häfvande. Ofta fordras dock 2—3 och ännu flera sådana halfbad med viss mellantid mellan hvarje, för att mildra feberglöden och åstadkomma tillräcklig fränskiljning genom lungorna och yttre huden af ofvannämnda sjukdomsämnena.

Då halfbad, hvilket ej sällan händer, icke finnes att tillgå, kan nästan med samma fördel till feberhettans minskande brukas en större med $+ 12 - + 15^{\circ}$ R. varmt vatten genomfuktad linneduk eller lakan, som, lindrigt urvidet, löst omvecklas patientens nakna kropp jemte torr filt utomkring. Der äfven tillgång på ett dylikt större lakan med filt saknas, hvilket förhållande vanligen eger rum i de fattigas hem, har man den utvägen att helt enkelt flitigt öfvertvätta den brännheta kroppen med vatten af $+ 12 - + 15^{\circ}$ R., tills lindrig rysning inställer sig. Mången gång är detta lätt tillgängliga förfarande tillräckligt att minska den våldsamma febern och rädda lifvet. Någon gång kan endast den kallare kammarluftens tillträde till den blottade kroppen, hvilket den febersjuka instinktmässigt förskaffar sig genom täckets afkastande, hjälpa från en sådan förbränningsfara, såsom man ej orätt kunde benämna den våldsamma feberglödens verkan på organismen.

3) **Fuktig afrifning** antingen af hela kroppen på en gång med vått lakan, som kastas omkring patienten, eller delvis använd med våt, lindrigt urvriden handduk, det sednare för nervösa svaga personer eller för sådana, som icke kunna taga sig kroppsrörelse. Såsom ofvan redan blifvit antydt, användes den första af dessa former, nemligen *det våta lakanet*, med stor försigtighet och urskiljning, såsom allt för mycket angripande och utkylande mera medtagna, blodfattiga och nervretliga patienter. Den begagnas därför af nyare vattenmedicin icke så allmänt eller dödt schematiskt, som Priessnitz och ännu många vattenläkare inom och utomlands, ty värr, förordna densamma. I flertalet vattenkuranstalter hör det till ordningen för dagen, att alla patienter, med högst få undantag, utan afseende på olika kropps-beskaffenhet genom kön, ålder, nervernas och blodets förhållande m. m., skola tidigt på morgonen efter förutgående ymnig svettning betjenas med detta bad. Icke allenast stor skada tillskyndas dymedelst patienterna, utan äfven förtroendet till vattenkuren måste på sådant sätt af- taga eller helt försvinna. De svåra följderna, öfverretning och försvagning af nervsystemet, framträda i ännu högre grad, hvarest stor vikt, såsom vanligt sker, fästes vid att hafva lakanet så sträft och groft som möjligt. För patienter nemligen, hvilka vid inträdet i vattenkuranstalten äro, hvad man kallar, nervösa och retliga, deras känslonerver alltså öfverretade och försvagade samt till följd af reflex- verkan äfven deras rörelsenerver lidande, yttrande sig med hastigt sammanfarande vid hvarje starkt ljud eller buller, med sinnesrörelse vid ringa anledning och mycken ömtålighet för luftdrag och kyla — för dessa äro *dylika afrifningar med kallvått groft lakan **gift***, och det destomer, ju kallare vattnet och gröfre lakanet är och ju starkare frottering verkställes. Men också med hänseende till patienter, hvilka denna badform *synes* bekomma ganska väl, som känna ifrig längtan derefter och icke kunna få afrifningen nog stark och retande, äfven här bör man ej för- villas af *den skenbara verkan för tillfället*. Vanligen höra desse till deras antal, hvilka hittills, medvetet eller omed- vetet, i hög grad försvagat och förvekligat yttre huden genom varma bad utan påföljande afkylning, genom längre

vistande i varmt klimat, genom bärande af ylle närmast kroppen, samt dessutom öfverretat och försvagat matsmältningsorganernas slemhinna och underlivets nerver medelst ymnigt bruk af animalisk föda (kött, ägg, m. m.), heta soppor, hettande retande kryddor och drycker (caffé, thé, choklad, punsch, vin, öl, peppar, m. fl.). Afrifningen med det kallvåta grofva lakanet och dermed åtföljande yttre starka hudretning förskaffar nemligen sådana patienter en verklig ögonblicklig lisa för den inre oron och det inre nervlidandet, hvilka båda dock härunder i det hela ökas och förvärras. Aktgifver man närmare på sådana patienter, män eller qvinor, dels vid eller straxt efter afrifningen, dels äfven i umgängeslivet, så upptäcker lätt läkaren och den vane iakttagaren brist hos dessa ifrige badpatienter på naturlig energi och ihållighet, men deremot stor känslighet för obetydliga yttre retelser af hvad slag som helst, t. ex. luftdrag, starka ljud, olika åsigter m. m. Som dagligt dietetiskt bruk är i allmänhet att föredraga badformen n:o 5, eller aftvättning af hufvudet och hela kroppen medelst varma handen.

4) *Kallvått lakan med afrifning efter lindrig frysning* (Zitterabreibung) är en nyare tidens badform, upfunnen och begagnad sedan 1850 af D:r Preiss i Berlin, hvilken visat sig mycket verksam i flera nervsjukdomar, särdeles frossa, migrän och kikhosta. Användningssättet är följande: Ett större tjockt, väl urvridet kallvått lakan kastas omkring patientens hela kropp, äfven hufvudet, och *utan att patienten själf eller någon annan frotterar*, får han dermed sitta eller stå (helt små barn låter man ligga), *tills lindrig frysning eller darrning inträder*. Nu först frotteras under patientens biträde med en viss kraft kroppen under 3—8 minuter, mest dock ryggraden. Uteblifver *frysningen* och *darrningen* något länge, så begjutes ryggraden långsamt med kallt vatten utanpå det kallvåta lakanet. Efter skedd aftorkning bör patienten röra sig. Små barn invecklas efter badoperationen i torr filt, för att uppvärmas. D:r Preiss anförer flera sjukdomshistorier, för att visa, huru kraftigt denna badform verkar till häfvande af åtskilliga nervlidanden. Af dessa intaga vi här följande:

N:o 1. *Hysterisk värk i halfva hufvudet, migrän.*
 "Fru M., 35 år gammal, moder till flera barn, har sedan

“flera år lidit af periodiska eller tidtals återkommande våld-
 “samma smärtor i högra hälften af hufvudet. Alla använda
 “medel häremot voro fruktlösa så väl till sjukdomens häf-
 “vande som äfven till lindrande af plågorna. *En enda ap-
 plikation af ifrågavarande afrifningsform förjagade alla
 smärtor inom 25 minuter.*

N:o 2. *Migrän.* Fröken L., 22 år, har sedan längre
 tid lidit af *periodiskt påkommande ytterst våldsamma smär-
 tor i halfva hufvudet.* De medel, som förut deremot blif-
 vit använda, äfven förnyade brunns- och badkurer, visade
 ingen önskad verkan. Den 25 December 1855 sednare på
 eftermiddagen inträdde ett ovanligt häftigt anfall, och kl.
 $\frac{1}{2}$ 11 blef jag tillkallad. Vid inträdet till den sjuka satt
 hon på en soffa och lutade sitt hufvud mot ett annat frun-
 timmers bröst under oafbrutet jämrande. Såsom sätet för
 smärtorna angafs högra sidan af hufvudet, nemligen högra
 tinningstrakten, högra hälften af pannan jemte högra ögon-
 hålan. Hon vågade hvarken tala eller röra sig, emedan
 smärtorna dervid ökades. Ögonen höllos af samma anled-
 ning tillslutna. Med stor möda kunde patienten förmås
 att nyttja ifrågavarande afrifningsbad, dels af misströstan
 att något medel skulle vidare kunna skaffa ens lindring i
 plågorna, dels af fruktan för kroppsrörelse, som alltid fram-
 kallat en stegring i sjukdomen. Omsider gick hon in på
 att göra ett försök. Patienten uppgaf högljudt jammerski,
 då det kallvåta lakanet omslöt hennes kropp. Efter skedd
 badoperation sattes den sjuka väl klädd vid öppet fenster
 och fick dricka små portioner vatten. I början fortfor hen-
 nes jämrande jemte plågorna, men snart aftogo de, och
 upphörde efter några ögonblick. Efter 23 minuter hade
 de helt och hållet försvunnit, och hon utropade: “Nu be-
 finner jag mig så väl, som om jag aldrig varit sjuk.”

N:o 3. Antonie S., $2\frac{1}{2}$ år gammal, hade *kikhosta i
 dess krampstadium.* Omkring kl. 3 eftermidd. den 6 Maj
 1857 kallades jag till det sjuka barnet, som vid min an-
 komst satt i modrens sköte och företedde en rätt bedröflig
 anblick. Ansigtet var rött uppdrifvet och ögonen utstående.
 Det försökte att hosta, men kunde icke, hvarvid ångsten
 betydligt stegrades; det upplyftade sina händer för att dy-
 medelst höja bröstkorgen samt gaf på flera sätt tillkänna

sin oro och ängslan. Det ville icke dricka ej heller gifva något ord ifrån sig, ehuru det eljest plägade prata och jollra mycket. Den blottade bröstkorgen rörde sig högst ringa; pulsen var liten och sammandragen. Percussionen gaf en klar ton, och vid auscultationen hördes här och der slemrassel.

Som dessa symptom hentydde på tonisk kramp i lungorna och bröstmuskelnerna, så applicerades efter en timme en kraftig *afrifning* efter ofvan angifna method. Redan under proceduren skrek barnet och ville blifva befriadt från det våta lakanet, det hostade, drack och insomnade efter en kort stund. Förbättring inträdde straxt härpå och slutade med fullt tillfrisknande.

5) *Tvättning af hela kroppen, äfven hufvudet, med sommarvarmt vatten (+ 16 — + 18° R.) i en kammarluft, hvars temperaturgrad icke understiger + 12° R. och ej går öfver + 15° R.*

Detta är en god och mycket använd badform för så väl friska som sjuka, och dessutom en af de mildaste. Den nyttjas ej sällan i brist på halfbad till afkylning i febersjukdom, efter inpackning i vått lakan, efter ångbad m. m. Till dagligt dietetiskt bruk för mera friska personer är denna badform merendels den bästa, alldenstund den icke öfverretar och försvagar hudens känslonerver, hvilket oftast är förhållandet med det grofva kallvåta lakanet. Mera om detta bad i afdelningen om helsovård. Nu endast till slutet något om sättet för dess användning vid feber eller efter inveckling i vått lakan, ångbad m. m. Patienten ställes på en matta eller torr handduk framför en balja eller större handfat med vatten af + 16 — + 18° R. Härefter tvättas af en eller 2:ne personer hela kroppen, sedan först hufvudet ur en tvättkanna blifvit begjutet med vatten. Isynnerhet tvättas och gnides ben och armar mest, för att hit afleda blodet från inre ädlare organer; bröstet handteras mera varsamt och lindrigt. Vid stark feber fortsättes med öfvertvättningen, tills lindrig rysning inställer sig, och efter ångbad eller inveckling i vått lakan, så länge det för patienten kännes behagligt.

6) *Vågbad eller störtbad* (Wellenbad) är äfvenledes en mycket god och användbar badform; isynnerhet för frun-

timmerspatienter med svaghet och slapphet i underlivets organer. För större kropps-partier tjenar detta bad till stegrande af blod- och nervlifvet på samma sätt som dusch för enskilda mindre delar. En och annan af de badanstalter, hvilka sommaren 1864 af mig besöktes, hade särskilda s. k. Wellenbadhus, der dessa bad kunde tagas. Eljest anordnas de äfven lätt uti en vanlig basin, hvaruti en grof och vid ränna inledes, derur en tjock framvällande vattenstråle med någorlunda fallhöjd nedstörtar och bildar vågor samt skum kring den badande.

7) **Dusch** eller hela kroppens och företrädesvis vissa enskilda delars öfverspolande med vatten medelst en från mer eller mindre betydlig höjd nedfallande vattenstråle, som kan vara af olika form och beskaffenhet. Den concentrerade kalla vattenstrålen, eller stråldusch, verkar isynnerhet kraftigt och välgörande, der det gäller att återföra rörelse och lifsverksamhet i förlamade kroppsdelar, och kan i sådant fall af ingen annan vattenapplikation ersättas, det må nu vara såsom lodrätt fallande eller uppstigande dusch-stråle (vertikal) eller från sidan kommande (horizontal).

Varm dusch, sådan den brukas vid varma bad, t. ex. Teplitz, Ems m. fl. står vida efter den *kalla duschen* uti kraftig och välgörande inverkan på förlamade kroppsdelar, isynnerhet då förlamningen härrör af förslappning och sjuklig förändring af tillhörande nerver, ligamenter, senor eller sjelfva ledkapseln. Ty i sådant fall måste man söka framkalla en liffigare och *bättre stoffvexlingsprocess* i berörde organer och dermed deras regeneration eller nybildning, hvilket ändamål den kalla duschen på det kraftigaste befrämjar genom att i hög grad öka blodtilloppet i de förlamade delarnes kapillarkärl, hvarvid utgjutning af blodserum i desamma eger rum, äfvensom genom framkallande af fuktig värme, som är så nödvändig för lifsprocessen. Den varma duschen är i sådant fall alldeles vanmäktig och kan endast då yttra någon helande kraft, när förlamningen endast beror på lokala afsättningar af sjukliga ämnen, som verka hämmande på nerv-verksamheten och blodcirkulationen i den lidande kroppsdel, och alltså måste upplösas och fördelas.

Den kalla eller kyliga duschen, förd öfver ryggraden, verkar kraftigare än någon annan badform *en liflig förhöjd stoffvexlingsprocess i det organ*, som omslutes af densamma, nemligen *ryggmergen*, och äfven i rörelsenerverna, hvilka här hafva sitt ursprung, för att derifrån utstråla till organismens olika muskelpartier. Till stor nytta är det, om, såsom i Gräfenberg, utom dusch-apparaten i sjelfva egentliga badhuset, äfven på något afstånd derifrån i berg eller skogsmark små enkla dusch-hus uppföras, på det att patienten så väl före som efter detta bad må likasom tvingas att genom gående skaffa sig tillräcklig kroppsvärme äfvensom tillfälle vara att kunna med dusch förena *luftbad*. Sedan den badande nu genom promenad skaffat sig god värme i huden, samt pulsen och andedräkten under några minuters hvila återtagit sin vanliga jemna gång, så träder han efter skyndsam afklädning under duschen med öfver hufvudet hopknäppta händer, på det att sålunda hela kroppsytan hastigt må fuktas, och härefter ledes strålen företrädesvis till de af läkaren angifna kroppsdelar. Dusch-strålen bör aldrig direkt träffa bröstet, könsdelarne eller hufvudskålen. Så väl med afseende på dusch-badets tidslängd som äfven med afseende på styrkan af den applicerade vattenstrålen bör man väl akta sig för den falska meningen *att mycket hjälper mycket* *) Tvärtom skaffar *duschens lindriga och måttliga bruk i de flesta fall den största nyttan*, och man gör väl uti att *låta den fortfarande gå omkring* från den ena kroppsdel till den andra.

Ty likasom förflamning ej sällan häfves genom *rätt* använd dusch, så kan den äfven genom *orätt* bruk, *då vattenstrålen får piska allt för länge på ett ställe*, genom öfverretning lätt framkallas. Vid allt för lång och våldsam duschning uppstå ej sällan menliga följder såväl hos friska som sjuka. Relativt friska och starka personer, som till svalka och vederqvickelse sommartiden, eller eljest för hellsans stärkande, begagna denna kraftiga och nervsystemet våldsamt skakande badform, böra alltså varsamt umgås der-

*) Uti ett väl ordnadt dusch-hus böra finnas strålar med *olika fallhöjd* och *olika tjocklek* — båda dessa bestämma tillsammans strålens styrka — på det att man må kunna välja den för hvarje patient mest passande dusch-styrka.

med, helst om de äro mer eller mindre nervösa, och blodet hos dem lätt kommer i svallning. Duschbadet bör räcka endast några minuter, tills kroppen blifvit behagligt svalkad; men aldrig till utkylning bör man utsätta sig för duschstrålen, hvilken den badande bör låta vandra omkring från kroppsdel till kroppsdel med undantag af hufvudet, bröstet och könsdelarne. Såsom ofvan är nämnt, bör den badande alltid begynna badet på det sättet, att han först med händerna hopknäppta öfver hufvudet ställer sig under duschen, för att få hela kroppen så snart som möjligt befuktad med vatten och dymedelst framkalla en allmän reaktion. Lider den badande af mer eller mindre kyla i fötterna, så är det oftast nyttigt att låta duschen träffa äfven *fotsulorna* — härvid vänder man då ryggen åt strålen och böjer starkt knäleden — för att draga blodet nedåt benen och fötterna samt dymedelst på ett kraftigt sätt underhjelpa den behandling, som afser återställandet af blodets jemna omlopp och fördelning. Här af inses lätt, att icke allenast patienternas välfärd utan äfven badanstaltens anseende nödvändigt fordrar, det denna djupt ingripande badform icke lemnas åt den sjuke eller badtjenaren att godtyckligt handhafva, hvarigenom en icke ringa skada lätt kan åstadkommas. Ingår duschbad i behandlingen af ett sjukdomsfall, så bör noggrann och punktlig föreskrift derom gifvas af läkaren, som själf, så vidt möjligt är, bör öfvervaka och i flera fall äfven verkställa duschens applicerande, för att kunna iakttaga dess verkan på patienten, äfvensom för att ögonblickligt kunna afbryta detsamma, när så behöfves. Ett öfverskridande af det rätta måttet med afseende på duschens *styrka* och *tidslängd* kan för nervsvaga och retliga patienter medföra högst svåra följder. Dr Preiss i Berlin har under sin mångåriga och vidsträckta praktik som vattenläkare lärt sig inse den stora faran af öfverretning genom för stark vattenbehandling, såsom han själf yttrade vid mina besök hos honom.

"Då nervsjuka skola behandlas med dusch, vill jag alltid själf", sade han, "applicera densamma, på det att dels denna kuråtgärd må blifva *noggrannt utförd* och dels tillfälle må beredas mig att *iakttaga verkan deraf på patienten*." Oaktadt denna försigtighet, tillade han, har dock

händt, att någon gång det rätta måttet i afseende på duschens styrka och tidslängd blifvit öfverskridet, och derigenom ledsamma följder för den sjuke uppkommit. Såsom ett exempel härpå anfördes, huru han vid behandlingen af en nervsvag fru, 40 år gammal, för häftiga periodiska ansigts-smärtor, applicerade dusch på nacken, och vid första operationen kl. 3 på eftermiddagen med duschstrålen från en vanlig klistirspruta gaf *endast 4 lag* — tömde den med kallt vatten fyllda sprutan 4 särskilda gånger — mot bakhufvudets mest framstående punkt med den goda påföljd, att redan efter 15 minuter plågorna helt försvunno. Då ansigts-smärtorna kl. 11 på natten återkommo och nu stegades till en förskräcklig grad, så applicerade han, för att fullständigare häfva desamma, *6 lag mot nacken* och var just i begrepp att gifva *ett 7:de, ja 8:de lag*, då i följd af *öfverretning* häftiga convulsiva muskelrörelser plötsligt inställde sig i underkäken, hvarvid densamma våldsamt slogs mot öfverkäken under skakning och oartikulerade klagande ljud hos den sjuka. Det tillstötande convulsiva anfallet häfdes lyckligtvis snart, och under försigtigt bruk af nackdusch kurerades på kort tid detta svåra kramplidande till stor glädje och förvåning för patienten, som förut under flera år för-gäfvess begagnat så många läkemedel.

Ifall rummet det medgäfve, kunde äfven från vårt land många fall anföras, der vida svårare och långvarigare följder af för stark vattenbehandling uppkommit, särskildt genom duschens orätta, planlösa och efter omständigheterna icke noga afpassade användning, och alla dessa fall skulle tydligt visa, hurusom nervsvaga och på lifsvärme fattiga patienter dervid blifva ännu mera försvagade och icke så sällan för all sin tid ohjelpligt förstörda. Så hände sig, för att blott anföras ett enda exempel, att för några år sedan en medelålders man genom vattenkur ville stärka sin af sjukdom och öfveranstängning mycket försvagade helsa och för detta ändamål besökte en vattenkuranstalt inom vårt land. Behandlingen blef dock allt för stark dels genom den hvarje morgon af ålder allmänt brukliga öfversköljningen och afrifningen med i *källkallt* vatten genomdränkt lakan *efter föregående ymnig svettning* i torr packning, dels äfven genom *våldsam, långvarig och godtycklig duschning*

med källkallt vatten, hvilka farliga operationer voro öfverlemnade åt badtjenare att utföra efter godtyckligt bestämmande med afseende på tiden. Visserligen erfor den sjuke vid kurens början straxt efter badet genom den starka retningen och skakningen på nervsystemet en upplifvande men hastigt öfvergående känsla — *detta är denna vattenkurens första verkan, som vilseleder så många* —; men i det hela minskades lifskrafterna för hvarje dag allt mer och mer och undergräfdes så småningom alldeles, hvilket snart gaf sig tillkänna genom en orolig och mattande sömn, tilltagande kyla i händer och fötter, ökad blodkongestion till hufvudet, darrning i kroppen, susning för öronen, nedstämdt lynne och ökad retlighet i hela nervsystemet m. m. Efter någon tid *måste* den sjuke helt och hållet upphöra med denna allt för starka vattenbehandling, och efter denna nedslående erfarenhet sökte han att under en längre tids vistande på landet i ren skogsluft genom passande diet, *mycket lindrig vattenbehandling samt gymnastik så småningom höja de djupt sjunkna lifskrafterna samt till någon låga uppblåsa den lilla lifsgnistan.*

Detta förfaringssätt, som under sådana förhållanden är det enda riktiga för helsans återvinnande, hade äfven här en god och önskad verkan.

Såsom redan förut är sagdt, låter naturen icke medelst våldsamma kuråtgärder tvinga sig att *göra stora och hastiga språng från sjukdom till helsa.* Den så allmänt rådande och djupt inrotade meningen, ***att stor sjuklighet och svaghet skall genom täta och kraftiga vattenprocedurer i hast hjälpas,*** har åstadkommit en icke liten skada. Skulden till det vådliga bruket af en allt för stark och ej nog individualiserad vattenbehandling, hvilket fel vidlåder de flesta äldre vattenkuranstalter såväl i vårt land som i andra länder, bör icke så mycket tillskrifvas den enskilde föreståndaren och badläkaren som fastmera den karakter och prägel vattenkuren erhöll genom Priessnitz, som med alla sina stora förtjenster och snillegåfvor dock gaf den en farlig missriktning så till vida, som han icke lade tillräcklig vikt på en noggrann undersökning af hvarje särskildt sjukdomsfall, för att derefter rätta behandlingen, utan

tillämpade den allt för mycket allmänt. Endast på detta sätt var det för honom möjligt att på en gång emottaga det stora antalet af flera hundra ända till tusen badpatienter. Anses nemligen icke antalet af väl vårdade och grundligt botade sjuka, utan det högre eller lägre ziffertallet på besökande badgäster utgöra måttstocken för en god och väl ordnad vattenkuranstalt, då följer deraf nödvändigt, att läkaren emottager det högsta möjliga antal patienter och erhåller sålunda långt flera att sköta, än som är förenligt med noggrann och samvetsgrann sjukvård.

Lyckligt är det, om en dylik sjukvårdsanstalt med naturens enkla och kraftiga medel, diet, vatten, ljus, luft, m. m. som läkefaktorer vill enligt sin bestämmelse vara en tjänarinna åt Herren, som går Hans barmhertighets ärenden till den sjuke, der han ligger vanmäktig, hjälplös och suckande under lidande, som synden så rikligen alstrat, så att den hvarken af vinningsbegär eller falsk ära mottager flera sjuka, än som kunna i anstalten erhålla god och sorgfällig vård.

Det största antal patienter, en läkare kan på en gång väl sköta med vattenkur, är 50 högst 60, såvida de skola behandlas efter nyare vattenmedicinens grunder, hvilka fordra, att *hvarje sjukdomsfall af läkaren noga studeras*, samt att den för detsamma *passande* föreskrifna behandlingen och deruti ingående badoperationer sorgfälligt öfvervakas. Större badanstalter, som afse att mottaga flera hundra, ja ända till 1000:de badgäster, kunna derföre omöjligt uppfylla sin bestämmelse som *sjukvårdsinrättningar*, så *fram* *icke flera öfverläkare jemte assistentläkare der anställas*; hvarför de blifva mer eller mindre endast ett slags som-marnöjen eller förlustelseställen, der sjukdomsbehandlingen måste blifva bisak. Om nu denna de besökande sjukas billiga rättmätiga fordran på tillräckligt antal läkare och ordentlig sjukvård lemnas utan afseende, så förlorar vattenkuranstalten lätt förtroende och efterfrågan, och i stället uppsökas andra dylika, hvilka äro inrättade för ett färre antal patienter. Läkaren vid en dylik mindre anstalt, som ej sällan är egare af densamma, står vanligen till de besökande patienterna i ett förhållande, som påminner om en öm och omtänksam husfaders förhållande till sin familj. Det mindre antalet sätter läkaren i tillfälle att egna hvarje

patient tillräcklig uppmärksamhet och sköta en hvar på ett ändamålsenligt sätt. Huru betryggande och lugnande för så väl patienten som läkaren är icke ett sådant förhållande! Hithörande anstalter med naturmedicinsk sjukvård äro, för att nämna några, Reinbeck nära Hamburg, tillhörande D:r Andresen; D:r Preiss' anstalt i Charlottenburg, en af Berlins förstäder; D:r Meinerts i Dresden; D:r Steinbackers i München; Professor Grabaus bredvid Hamburg; Waid vid S:t Gallen i Schweiz; Königsbrunn i sachsiska Schweiz, tillhörande D:r Putzar; Malnerbrunn, sommaranstalt i öfre Krain, och Aquedotto, vinteranstalt vid Triest, båda tillhörande H. Rikli; D:r Baumgartens dietkuranstalt i Dresden, N:o 5 Radebergerstrasse, Professor Fleury's anstalt, Bellevue, nära Paris m. fl.

8) **Kallfuktigt urvridet lakan** antingen till *inveckling* (i akuta sjukdomar, feber och inflammation) eller *inpackning* (i chroniska sjukdomar).

I. *I rent akuta sjukdomar, febrar och inflammation*, der en allt för hög värmegrad i blodet och yttre huden framkallar stark retning på nervsystemet och krampaktig sammandragning af hudporerna jemte deraf beroende farliga kastningar af sjukdomsämnen på inre ädla organer, såsom hjerna, lungor m. fl., skaffar *inveckling i ett med friskt och kallt vatten genomfuktadt, icke allt för mycket urvridet lakan* stor nytta och är ett särdeles verksamt och välgörande medel att *mildra den våldsamma feberhettan, lugna nervsystemet och förbereda kris i huden.*

Inveckling i vått lakan skiljer sig från *inpackning* derigenom, att vid den förra, som afser att minska kroppens alltför starka hetta, det fuktiga lakanet mindre starkt urvrides och den yttre torra betäckningen med lakan och filt *ej så särdeles fast tillstoppas*, utan *mera löst omsluter det våta.*

Proceduren för båda dessa badformer är för öfrigt följande. Man utbreder på sängmadrassen en större filt, derpå det torra lakanet och deröfver det våta på det sätt, att de ligga någorlunda jemnt och lika långt åt båda sidor, så att patienten kommer att ligga på midten, och så att filten och det torra lakanet gå något, 5 à 6 tum, ofvanom det våta på längden, som alltså väl betäckes af dem. Sedan

nu den sjuke för *hel inveckling* eller *inpackning* lagt sig med nakna kroppen på midten af det våta lakanet, så föres hastigt, men noggrannt, af badtjenare eller annan person den ena hälften af detsamma, som är längst bort, öfver armen, bröstet, underlifvet, ena benet och ena foten, hvilka båda sednare väl omslutas, och sedan föres andra hälften af våta lakanet från motsatta sidan öfver kroppen på samma sätt, så att andra benet och foten betäckas och väl omslutas, samt bröstet och underlifvet erhålla på framsidan en dubbel betäckning af den fuktiga duken. Derefter föres den mest aflägsna hälften af det torra lakanet öfver kroppen, så att det väl omsluter skuldrorna och halsen, med sin öfversta flik stoppas slät och fast under axlarne samt omsluter *båda benen och fötterna*, och sedan föres andra hälften af detsamma från motsatt håll på samma sätt omkring kroppen. Det öfverskjutande af så väl det torra som våta lakanet tages framåt och lägges öfver fötterna och benen. Slutligen föras den torra filtens båda hälfter på alldeles samma sätt som det torra lakanet, med den skilnad, att det öfverskjutande nedtill tages bakåt och lägges under fötterna. Ofvanpå såsom betäckning lägges fjäderbolster och täcke, hvilka båda (särdeles vid inpackning i chroniska sjukdomar, som afser att samla och längre tid bibehålla fuktig värme omkring patienten), föras med sina öfra snibbar tätt omkring halsen och läggas väl under axlarne och sedan noga och jemnt stoppas omkring hela kroppen.

Vid *stor kropps-svaghet* och *retlighet i nervsystemet* bör lakanet fuktas med vatten af högre temperaturgrad (+ 12 — + 16° R.), för att icke genom allt för stark kyla till skada för patienten föröka nervsystemets retning.

Efter feberns våldsamhet och inflammationens eller blodkongestionens olika plats brukas det våta lakanet till följande olika slags inveckling: a) *af halfva kroppen*, *half inveckling*, från naveln nedåt fötterna, då man vill icke allenast mildra en allt för stark feberhetta utan äfven *afleda blodet* från hufvudets och bröstets organer nedåt fötterna och benen; b) *af något mer än halfva kroppen* eller såkallad *trefjerdedels inveckling* från armhålorna nedåt benen och fötterna (armarna äro här fria), då det icke gäller så mycket

att afleda nedåt utan fastmera utåt yttre huden samt att mildra en stark och våldsam feber, ehuru ej af farligaste grad, såsom vanlig stark nervfeber, skarlakansfeber, koppfeber m. fl. c) *af hela kroppen, äfven armarne* (vanligen äro dock hufvudet och halsen fria), då vid febrar af våldsammaste grad och farligaste beskaffenhet en stark allmän afkylning erfordras, äfvensom en kraftigt ihållande afledning af blodet från inre organer till yttre huden är nödvändig, såsom i elakartad typhusfeber, skarlakansfeber o. s. v., när den genom benägenhet för lokalisering af sjukdomsgiftet i de inre ädlare organerna bevisar sig vara lifsfarlig. Huru länge skall nu feberpatienten ligga i den våta invecklingen? Med afseende härpå hafva olika meningar gjort sig gällande. Några vattenläkare hafva ansett, att den bör ofta ombytas, en eller flera gånger hvarje halftimme, för att med hast borttaga den starka förstörande feberglöden, då andra deremot anse sig böra behålla den sjuke deruti något längre, en eller flera timmar. Bäst och säkrast är det utan tvifvel, att här icke förut bestämma någon viss tid, utan i hvarje fall låta *feberpatientens egen instinkt* afgöra, huru länge man bör dröja, innan man befriar honom från den våta invecklingen. Då nemligen *oron och feberhettan åter börjar blifva besvärlig och ansigtet åter blir rödt och uppdrifvet*, är tiden inne för denna frigörelse.

Rikli, en af nutidens mest erfarne och framstående vattenläkare, tillhörande nyare skolan, följer med afseende på tidslängden följande, som mig synes, riktiga förfaringssätt under ett noggrannt aktgifvande på den febersjukes egen instinkt och på naturens kraf. Vid en ej allt för stark feberhetta låter jag, så yttrar han, vanligen 2:ne och vid starkare 3:ne invecklingar i vått lakan följa på hvarandra, förrän ett tempereradt halfbad af $+ 12 - + 20^{\circ}$ R. får följa. Härvid har jag gjort den erfarenheten, att sällan någon febersjuk önskar komma ur 1:sta våta invecklingen, förrän halfva timmen "är förliden, vanligen först efter en hel timme; i den derpå "följande 2:dra invecklingen vilja de flesta ligga 1—1 $\frac{1}{2}$ timme "och i den 3:dje 2 $\frac{1}{2}$ timme. I allmänhet ligga febersjuka "rätt gerna någon tid *omslutne af den varma fuktiga ångan*, "som utvecklas från det våta lakanet. Först när *kinderna "åter börja blifva röda och något blossande*, är det tid att

“derifrån befria patienten. Vid detta förfaringssätt inträ-
 “der vanligen snart (ofta redan på 3:dje dagen) *kritisk*
“svettning, och sjukdomen häfves, eller åtminstone brytes
 “dess farliga udd.“

Richter omtalar i sin tidskrift 2:ne fall af lunginflammation hos kuskar, hvilka förblefvo i den våta invecklingen vida längre, än han förordnat, nemligen så länge, som det kändes behagligt. Härunder uppkom hos båda en ymnig varm svettning, och inflammationen häfdes helt hastigt. En dylik erfarenhet hade äfven jag tillfälle att göra förli- den sommar vid ett fall af förkylning med gastrisk rheumatisk feber hos en tjensteflicka med stark kroppskonstitution. I andra invecklingen, hvaruti hon fick ligga något längre än i den första, utbröt en ymnig svettning öfver hela kroppen, och sjukdomsprocessen öfvergick till snar helsa. I dessa och dylika förhållanden kunna vi alltså se *en vink af naturen, att den varma, fuktiga ångan är nyttig och välgörande för feberpatienten, så länge han icke besvärar deraf*, och att läkaren med afseende på tiden för den våta invecklingen icke får följa en viss förut bestämd ordning, som gäller lika för alla, utan i hvarje särskildt sjukdomsfall *akta på naturens vink och låta patientens egen instinkt härvidlag vara en regulator.*

II. *I chroniska sjukdomar* afser man med det våta lakanets användande att skaffa *fuktig värme* omkring den sjukes kroppsyta, och som man här vill bibehålla densamma någon tid (2—4 timmar och ännu längre) oförminskad, så måste invecklingen och betäckningen vara kompakt och tillräcklig, hvarföre den också benämnes *inpackning*.

Belysning öfver närmaste physiologiska verkan af chroniska sjukas inpackning i vått lakan.

Efter skedd inpackning bildas snart nog till följd af utstrålande värme och elektricitet rundt omkring den fuktiga hudytan en dunstkrets af varm vattenånga, hvilken genom hudens porer intränger i de närmast liggande kroppsdelarne. Denna varma ånga verkar nu här dels *sjelf upplösande* på inbäddade förlegade skadliga sjukdomsämnen, dels *förökar den* genom sin tryckning på de fina (kapillar) blodkärlen i betydlig grad det egentliga och vanliga lös-

ningsmedlet för desamma, nemligen det blodserum, som till följd af ökad blodtillopp utsipprar genom dess tunna väggar. Den våta packningen åstadkommer alltså på dubbelt sätt (dels direkt, dels indirekt) *upplösning* af de i organismen befintliga skadliga ämnena, hvilka den försvagade naturen själf ej mäktar bortskaffa, hvilket dock *nödvändigt måste ske*, så vida den chroniska sjukdomen skall kunna grundligt botas och stadigvarande helsa återvinnas. Den vanliga och närmaste orsaken till chronisk sjukdom äro förbrukade eller annars skadliga ämnen, hvilka i följd af ofullständig stoffvexling icke blifvit ifrån organismen fränskilda, utan i densamma liksom förderfliga parasitvexter satt sig fast. Häraf inser lätt en hvar den våta packningens stora nytta och nödvändighet för häfvandet af de flesta chroniska äfvensom akuta sjukdomar, der kritisk svettning i de flesta fall just är den väg naturen själf anvisar för att i grund häfva det onda och dymedelst återställa helsan. Under chroniskt sjukdomslidande bör patienten till en början ej qvarhållas i inpackningen längre än högst halfannan timme, hvilken tid sedan ökas med en half timme för hvarje dag, tills den uppgår till 3 à 4 timmar. De fleste sofva rätt godt några timmar i det våta omslaget, ja ofta vida bättre än de skulle göra detta förutan.

Nervsvaga och retliga personer med ringa lifsvärme kunna icke fördraga denna vatteninbäddning under flera timmar; utan de blifva, om så sker, oftast sämre. Tiden måste derföre i sådant fall inskränkas till 1 à 1 $\frac{1}{2}$ timme eller deromkring. Stundom händer, att organismen sträfvar emot hvarje form af våt packning, och då måste man försöka att på en annan, *mera passande väg* gå naturens fordran till mötes, såsom att genom *solbad*, *ångbad*, *varmluftsbad*, torr packning, höja stoffvexlingen och dymedelst häfva sjukdomen.

Äldre personer böra helst "packas" om morgnarna så tidigt, att de inpackade kunna få sofva 2 à 3 timmar; barn åter böra inpackas på aftnarna, då de vanligen äro mycket sömniga. I allmänhet bör man icke straxt börja med hel packning, som förekommer några högst besvärlig, utan i stället med *fot- och beninpackning* och derifrån öfvergå till halfpackning (från naveln nedåt benen) samt

slutligen, om så påfordras, till trefjededels och hel inpackning, för att sålunda liksom känna sig för, hvad patienten tål och hvad verkan denna kur förmår utöfva på den sjuke.

För uppvärmning.

Af det föregående hafva vi sett, huru viktigt och nödvändigt det är för behandlingens framgång, att vid hvarje särskildt sjukdomsfall noga bestämma temperaturgraden i afkylningsbadet, hvilket jemväl är af vikt vid uppvärmningen. Ty såväl en allt för låg som en allt för hög värme-grad öfverretar och försvagar nervsystemet. Så fann Echard, att nerverna på en groda i vatten af 0° inom 45 sekunder förlorade sin lifskraft, och vid $+ 55 - + 60^{\circ}$ R. upphörde ögonblickligt nervernas retlighet.

Enligt E. H. Weber förhåller det sig på samma sätt med människans hudnerv. Rosenthal i sitt utförliga och förtjenstfulla arbete (über den Einfluss höherrer Temperaturgraden auf motorischen nerven) bekräftar dessa uppgifter.

9) *Ångbad*. Dessa bad verka hufvudsakligen på samma sätt som packning i vått urvidet lakan, i det att vid båda dessa kurformer *varm vattenånga* genom hudens porer intränger i kroppens inre väfnader, der den upplöser förbrukade skadliga ämnen, hvilka sedan lättare fränskiljas organismen.

I. Allmänna regler för ångbad.

Alla ångskåp, så väl större för helbad, som mindre för vissa kroppsdelar, böra förses med thermometer, så ställd, att patienten sjelf kan kontrollera den af läkaren föreskrifna värmegraden. Yngre personer och i allmänhet alla med retligt nervsystem och benägenhet för blodsvällning tåla icke gerna högre ångvärme än $+ 32^{\circ}$ R. och böra ej sitta längre än 15 högst 20 minuter i ångbadet. Man bör alltid begynna med en lägre värmegrad och stiga så småningom till en högre. Vid ångbad betäckes hela tiden hufvudet med en 6 dubbel kallvåt, flera gånger ombytt, gröfre handduk, från nackgropen framöfver hjessan, för att *sluta* hjernans blodkärl och dymedest hindra en allt för stark blodströmning till detta fina ömtåliga organ. Då hjert-

verksamheten visar sig vara allt för stark, betäckes äfven hjerttrakten med kallvåt kompress. Ångbad böra alltid åtföljas af motsvarande afkylning med vatten i olika form: afrifning med kallvått lakan, aftvättning, halfbad, begjutning, basinbad, regn- eller stråldusch. Afkylningens temperaturgrad och långvarighet är olika för olika patienter, och bestämmes alltid af läkaren. Vanligen börjas med mera milda former, såsom aftvättning och halfbad, och öfvergången till starkare sker så småningom. Efter afkylningen bör patienten, för att så snart möjligt är återfå den rätta kroppsvärmen, hastigt kläda sig och medelst *gående taga sig rörelse i fria luften* i hvad väder som helst, med undantag af stark bläst, då rörelsen tages inne i rum. ***Man uthärdar aldrig bättre äfven det starkaste oväder än efter ett ångbad med derpå följande afpassad afkylning,*** emedan blodet då strömmar raskt och i stor myckenhet till huden, som derigenom får stor kraft att emotstå yttre inflytelser. Föreskrifves halfbad af $+ 16-20^{\circ}$ R. att tagas som afkylning efter ångbad, såsom det vanligen sker för svaga nervösa patienter, så begjutes förut hufvudet med några (2 à 3) grader kallare vatten och efter badet höfterna och benen äfven med några grader kallare.

Ångbad med högre värmegrad, nemligen $+ 35-40$ ända till $+ 45^{\circ}$ R. under kortare tid (15 till 25 minuter) verka lifvande och stärkande äfven på mycket medtagna, magra och försvagade personer, hvilkas nerver icke hafva en sjukligt stegrad retlighet, utan äro tvärtom mera slappa och slöa. Här är ej fråga om att frambringa svettning utan endast uppvärmning medelst ånga, som är en bättre elektricitets-ledare än varm luft. Afkylningen sker med kallt vatten, antingen medelst afrifning eller regndusch med trädgårdskanna.

Ångbad med högre värmegrad, $+ 35-45^{\circ}$ R., under längre tid (40—60 minuter) verkar djupt ingripande och kraftigt retande på blodkärl och nerver, och denna retande inverkan blir starkare, desto kallare vatten tages till afkylning.

Ångbad med lägre värmegrad, nemligen $+ 25^{\circ}-+ 32^{\circ}$ R. under 35 till 60 minuter, beledsagadt af svettning under och efter badet verkar vid sjukligt stegrad retlig-

het i nervsystemet *lugnande* och *rogifvande* äfvensom *fördelande* och *upplösande*.

Hit hörer afkylning med mildare badform, såsom tvättning af hela kroppen med $+ 16—20^{\circ}$ R., halfbad med samma värmegrad, någon gång äfven helbad af $+ 14—20^{\circ}$ R.

II. Speciela regler för de fall, i hvilka ångbad äro passande och medföra nytta.

Först och främst är ångbad ett förträffligt och verksamt medel att *bibehålla och stärka helsan samt förebygga sjukdom*. Isynnerhet under höst och vinter är det nödvändigt att en och annan gång i hvarje vecka, eller åtminstone hvar fjortonde dag, taga ett dylikt bad.

Under den kalla årstiden förminskas nemligen genom köldens inverkan samt flera andra omständigheter hudutdunstningen i mer eller mindre grad, hvilken oordning i lifsprocessen, så högst skadlig för helsan, lätt och säkert förhindras genom ångbad hvar 8:de dag. Den varma ångan, som härvid berör kroppsytan, öppnar hudens porer och svettkanaler, stegrar genom ökad blodtilllopp dess verksamhet, samt upprätthåller alltså den störda polara elektricitets- och blodströmningen inifrån utåt, lifsprocessens och helsans nödvändiga villkor. Detta endast antydningssvis; mera härom längre fram vid helsovården.

b) *Vid förkylning* är det till stor nytta att så snart som möjligt taga sig ett eller flera ångbad, hvarigenom långvarig sjukdom ofta förekommes eller ock, i fall den redan är för handen, ej sällan afskäres i sin början. Här tages nämnde bad 2 eller 3 dagar efter hvarandra. Afkylningen efteråt bör ske medelst tvättning eller halfbad af $+ 22^{\circ}$ Celsii.

c) *Rheumatism* och *katarr* i deras början, helst då de härleda sig från förkylning, häfvas vanligen säkert och hastigt genom ångbad, som icke bör hafva större värmegrad än $+ 28 — + 34^{\circ}$ R. och tages i 40—60 minuter. Afkylningen efteråt sker genom mildare badformer, såsom tvättning eller halfbad med icke kallare vatten än omkring $+ 14 — + 18^{\circ}$ R., då det annars lätt retar och förökar febertillståndet i stället att lugna och fördela. Hit hörer ock katarr i urinvägarne och tarmkanalen med diarrhe, der

ångbad, i tid användt, är ett kraftigt medel att häfva det onda. Vid de flesta kroniska sjukdomar har ångbadet stor användning, men förordnas icke här gerna oftare än hvarannan eller hvar tredje dag. Det passar och gör nytta för sjuka af alla åldrar, för det 3 månaders gamla barnet och den 80-årige sjuklingen, och för sjukdomstillstånd af alldeles motsatt art och beskaffenhet, då läkaren eller den sjuke nemligen vet att välja rätta formen. Så t. ex. är ångbad, som omfattar endast kroppens nedra hälft, ett kraftigt medel att framkalla eller föröka uteblifven eller för liten menstruation, då deremot, om öfre kroppshälften allenast utsättes för ångans inverkan och samtidigt underlifvet belägges med kalla omslag, för stark och ymnig menstruation minskas.

d) *Hvad som förbjuder bruket af ångbad*, är *häftigt febertillstånd* och stark *blodsvallning* till följd af sinnesrörelse, stark motion m. m.; äfvenledes är det skadligt att taga dylikt bad, då magen nyss efter intagen måltid som bäst smälter maten. Bästa nyttan gör det, då man är fastande eller då matsmältningen är förbi. Då någon lider af stark blodkongestion till hufvudet och bröstet, bör ångbadet alltid omfatta *endast nedre kroppshälften*, då de öfre delarne, bröst, armar, ben icke beröras af ångan, utan betäckes med torrt lakan, för att skydda för förkylning. Dessutom belägges hufvudet flitigt med kalla omslag enligt nyss ofvan gifna föreskrift, stundom äfven bröstet.

e) Mindre, så kallade *lokala ångbad* för vissa kroppsdelar äro starkt afledande samt af stor läkebetydelse.

Ångbad eger således en mycket stor och vidsträckt användning så väl med afseende på helsovård som sjukvård, och utan denna kurform skulle vattenläkaren stå förlägen och rådvill i många sjukdomar. Så har ångbad visat sig äfven i Asiatisk kolera vara ett utmärkt verksamt medel så väl att förebygga dess angrepp som att häfva densamma. De sätt slutligen, hvarpå ångbad kunna bibringas, äro flera olika, dels uti ångbadsstugor med trappformiga afsatser i form af liggsäten, der hela rummet fylles med ånga, dels medelst ångskåp, dels äfven uti en af Rikli nyligen inventerad säng, dit ånga ledes, som befunnits mycket ändamålsenlig och derföre äfven blifvit införd i flera

vattenkuranstalter. En dylik ångsäng var att se i Professor Fleury's anstalt Bellevue nära Paris äfvensom hos Dr Meinert i Dresden. Ett rätt enkelt sätt att förskaffa sig ångbad är att lägga heta stenar uti ett vattenkäril, som ställes under en rörstol, på hvilken man sätter sig, omsluten af sängtäcke eller filter, hvilka uppbäras af en slags trädställning, så att de sluta tätt om halsen. Hufvudet betäckes under ångbadet alltid med kallvåt mångdubbel handduk.

10) *Varma karbad* af $+ 33^{\circ}$ till $+ 40^{\circ}$ Celsii. Då patienten först stiger i badet, bör det hafva den lägre värmegraden $+ 33^{\circ}$, och under liggandet deri ökas den småningom genom tillsats af hett vatten till $+ 37$ à 40° . Vid nervsvaghet jemte benägenhet för blodsvallning får man icke öka värmegraden till högre än $+ 37^{\circ}$ Celsii samt till afkylning nyttja mildare bad, såsom aftvättnings och halfbad af $+ 20$ — $+ 25^{\circ}$ Celsii eller ock regnkanna med samma grad på vattnet, på det att icke genom för stark värma eller kyla nervsystemet skall ännu mer försvagas genom öfverretning.

11) *Varmluftsbad*, så väl allmänna för hela kroppen som lokala för vissa kroppsdelar, hafva till stor fördel för sjukvården af nyare vattenmedicin blifvit upptagna bland kurformerna. Längre ned utförligare härom (Se *Rö-misch-Irische Bad*).

För lokalbehandling.

12) *Våt underlifsbinda eller Neptungördel* har en mycket vidsträckt användning så väl för män som kvinnor. Det är endast några få sjukdomsfall, der patienten nemligen har *ringa kroppsvärme*, som förbjuda bruket af denna kurform, och vanligen då äfven endast i kurens början. De ändamål, som med den våta lifbindan afses, äro olika, såsom 1) att *upplösa* sjuklig afsättning med slembildning i magen och tarmkanalen äfvensom att *häfva* sjukliga förändringar och ombildningar af underlifvets körtlar, särdeles lefvern, samt stockning i portådersystemet; 2) att *afleda* sjuklig retning från *ädlä organer i bröst och hufvud* genom att framkalla stegrad lifsverksamhet i underlifvets organer och dess ganglienerver; 3) att *lugna* och

stilla smärtor vid kramp i underlifvet och andra nervlidanden; 4) *att stärka underlivets muskulatur* vid förslappning och trög verksamhet deruti; 5) *att häfva retning i tarmkanalen vid diarrhe* till följd af förkylning genom att kraftigt stegra hudverksamheten.

Formen för den våta lifbindan är något olika; men alltid framkallas derigenom *fuktig värme kring underlifvet*, som gör den så välgörande och kraftig mot nyssnämnda sjukdomstillstånd. Så kan man härtill bruka 2:ne någorlunda breda handdukar, af hvilka den ena, våt urvriden, närmast betäcker underlifvet rundt omkring och den andra torr, lägges derofvanpå. Båda betäckas och omslutas väl med flanelbinda. Man kan äfven nyttja härtill en 4 à 5 alnar lång linnebinda af behöflig fasthet, som fuktas i så lång sträcka, att den fuktiga delen deraf räcker en gång kring underlifvet, hvaröfver sedan dess torra del väl om lindas och med band ombindas. Det väsendtliga vid anläggning af våt lifbinda (formen vare nu hvilken som helst) är, att den torra betäckningen väl och noga omsluter den våta, så att yttre luftens tillträde till den fuktiga delen fullständigt förhindras. Den på hudytan genom kroppens reaktion mot den fuktiga kylan bildade värmen och elektriciteten bör nemligen bibehållas, hvarigenom kring underlifvet bildar sig den varmfuktiga dunstkrets, som åsyftas. Vattnet, hvori bindan fuktas, bör vara kallt och friskt, alltså nyss hemtadt ur brunnen eller källan.

Så snart bindan förlorar fuktigheten och börjar blifva torr, så upphör dess verksamhet, hvilket plägar inträffa 2 eller 3 timmar efter påläggningen, och den bör då utbytas mot ny.

Med afseende på tiden är i allmänhet fördelaktigare att bruka denna kurform *på dagen än nattetid*, dels emedan man då genom kroppsrörelse straxt efter neptungördelns anläggning kan befordra uppkomsten af fuktig värme i huden, dels ock emedan nattetiden under orolig sömn bindan lätt rubbas och luften dervid får tillträde, äfvensom ombytet då är svårare att verkställa. Dessutom är det en allmän regel för vattenkur, att icke störa nattens så väl behöfliga sömn och hvila för patienten med vattenbehandling af ena eller andra slaget, alldenstund just då lifskraften förnyas

och stärkes till ny kraftig reaktion. Då den fuktiga bindan borttages, bör alltid underlifvet tvättas med friskt vatten, för att stärka huden, som genom den fuktiga värmen blifvit något förslappad och sensibel för yttre luften.

En kurform, som står nära Neptungördeln, men verkar vida kraftigare och mera genomgripande, är *lifsomslaget*, tillhörande Schrothska dietkuren. Härom längre ned.

Användning i hemmet. Det är isynnerhet vid de under Augusti och September månader i följd af förkylning och förtärande af omogen frukt så allmänt gängse underlifsli-dande, diarrhe, rödsot, kolik m. fl., som det är till stort gagn, om husfader, husmoder eller annan medlem inom familjen känner och vet att rätt bruka denna kurform, hvilken, i förening med små vattenlavementen och sträng diet, visat sig vara ett kraftigt och säkert botemedel i dessa sjukdomar, äfvensom den är lätt att tillgå. Den våta bindan ombytes hvar fjerde timme dygnet om och insprutningen af 3 matskedar + 12 till + 16° R. varmt vatten verkställes efter hvarje öppning, tills bättring inträder. Endast simmig dryck i små portioner, risvatten o. d. förtäres.

Sjukdomshistoria från egen praktik. Fru F., omkring 40 år, insjuknade i följd af förkylning samt förtärande af omogen frukt den 1:sta förliden September med diarrhe, som efter några dagar tycktes närma sig rödsot med blodafgång och buller i underlifvet, då jag tillkallades. Patienten är sängliggande; tungan vit; pulsen 80, något irriterad; underlifvet ej ömmande för tryckning.

Kur. Insprutning af 3 matskedar + 14° R. varmt vatten efter hvarje öppning; risvatten till dryck. Då vid denna behandling under 1½ dygn sjukdomen väl mildrades, men ej häfdes, så förenades härmed neptunsbinda, som ombyttes hvar fjerde timme, hvarefter på kort tid fullkomlig helse inträdde. Den våta lifbindans läkande kraft i dessa sjukdomar beror derpå, att hudens porer öppnas och dess verksamhet stegras, hvarvid den sjukliga retningen i tarmkanalens slemhinna, hudens antagonist, minskas.

13) *Sittbad.* Denna badform, hvaraf nyare vattenmedicinen gör mycket bruk, användes hufvudsakligen i följande 3:ne sjukdomsgrupper: a) *vid sjukdom i könsorganerna*; b) *vid lidande i andra underlifvets organer*, isyn-

nerhet der de sammanhånga med stockning i portådersystemet, såsom vissa *leversjukdomar* och *hæmorhoidallidanden* äfvensom *fallenhet för förstoppning och diarrhe*, ja äfven *maglidanden*; c) *vid lidande i bröstets organer och hjernan*, orsaken må nu vara *blodstockning* eller ock någon annan.

Hos patienter med *syphilis* i dess början (primär *syphilis*), der med afseende på den starka *lokala retningen* eller *inflammationen* man har 1) att *mildra hettan* och den *smärtsamma spänningen* samt 2) att *befordra afsöndringen*, göra milda tempererade sittbad af $+ 18 - + 24^{\circ} \text{ R.}$, som tagas under $\frac{1}{4}$ — $\frac{3}{4}$ timme en gång på dagen, förträfflig nytta. *Bearbetning* och *knådning* af underlifvet med fuktig hand under sittbadet, som verka så välgörande vid stockningar och förhårdningar i underlifvet, äro här icke så behöfliga.

Sittbad, som brukas mot *svindel* med *blodkongestion till hjernan*, böra hafva $+ 13$ à $+ 14^{\circ} \text{ R.}$ temperatur, och tidslängden icke öfverstiga 10—15 minuter. Då patienten först sätter sig ned i sittbadet, kan det hafva $+ 17 - + 18^{\circ} \text{ R.}$, men snart, sedan kallvåt 4 dubbel kompress blifvit lagd på hufvudet, tillsättes friskt kallt vatten, så att det får sin rätta grad $+ 13$ à $+ 14^{\circ} \text{ R.}$ Under sittbadet kan man äfven, för att ännu kraftigare afleda nedåt, af tvätta benen och fötterna under frottering med fuktig hand. Kortare kallare sittbad *afleda* kraftigt från hufvudet och bröstet, i det derigenom blodcirkulationen i underlifvet betydligt ökas med motsvarande minskning i blodtilloppet till kroppens öfre delar, äfvensom de vegetativa nervernas (ganglie-systemets) verksamhet stegras med motsvarande förminskad verksamhet i hjernans nerver. Långvarigare mildare sittbad ($+ 18 - + 24^{\circ} \text{ R.}$) verka åter mera *fördelande upplösande vid stockning och förhårdning i underlifvet samt lugnande* på nervsystemet. Vid sömnlöshet, som sammanhänger med oro och sjuklig nervretlighet, gör derföre ett sittbad af $+ 24^{\circ} \text{ R.}$ sängdags jemte begjutning af nacken och hufvudet med vatten af samma värmegrad god nytta. Så väl före som efter sittbad med lägre temperaturgrad bör tillräcklig rörelse medelst gående tagas. Den tjenligaste tiden för sittbad är 1 timme före middagen.

Applikation. Då genom förutgående rörelse tillräck-

lig kroppsvärme finnes, så afkläder man sig med bibehållande af endast linnet, som kaflas upp under armarne, af kalsonger, som nedvikas, och fotbeklädnad af strumpor och tofflor. Härefter nedsätter man sig i sittbaljan, som innehåller så mycket vatten, att det räcker till något öfver naveln, samt låter svepa om sig och baljan en filt, hvilken bör sluta tätt om halsen och räcka ned öfver fötterna. Under sittbadet gnides vanligen underlifvet med fuktig hand mer eller mindre starkt. Vid benägenhet för blodsvällning åt hufvudet eller bröstet beläggas dessa delar med flerdubbel kallvåt kompress, som ombytes.

Användning i hemmet.

a) Då någon dess medlem lider af sömnlöshet, beroende på nervsvaghet med sjukligt förhöjd retlighet i hjerna och ryggmerg, så är ett sittbad af $+ 27^{\circ}$ Celsii under 5—10 minuter sängdags ett verksamt medel, antingen ensamt eller med efterföljande begjutning på bakhufvudet med vatten af samma värmegrad; b) vid *sjuklig retning i urinvägarne*, med täta trängningar att låta urin, som afgår i liten qvantitet och med plåga, bör sittbad en eller 2:ne gånger på dagen tagas af $+ 28$ till $+ 25^{\circ}$ C., under 10—20 minuter; c) vid *förstoppning* med tröghet och slapphet i tarmkanalen *sittbad* af $+ 20$ — $+ 15^{\circ}$ C. under 5—15 minuter hvarannan dag, då underlifvet bör gnidas och sakta knådas med fuktiga handen, hvarmed äfven förenas *små vattenklistirer* med 3—4 matskedar kallt vatten 1—3 gånger dagligen, hvilka gemensamt kraftigt föröka verksamheten och peristaltiska rörelsen hos den torra och tröga tarmkanalen; d) vid *hufvudvärk*, beroende på blodkongestion till hjernan, sittbad af ofvannämnd beskaffenhet, nemligen $+ 13$ à $+ 14^{\circ}$ R:s temperatur under 10 à 15 minuter.

14) *Fuktigt fotomslag*, eller s. k. *våta strumpor*, är en kurform, som *kraftigt afleder blodströmmen från öfre ädlare organer i hufvudet och bröstet nedåt benen och fötterna*, utan att taga lifskraften särdeles i anspråk för reaktion.

Applikation. De varma fötterna omläggas, en i sender, med i friskt kallt vatten doppadt och urvridet linne upp till fotknölen, eller ock i stället pådrages kall våt urvriden

bomullsstrumpa, och der ofvanpå torr yllebetäckning af flerdubbel flanell eller tjockare yllestrumpa, som med band hålles väl till foten, så att luftens tillträde till det våta omslaget förhindras. Båda fötterna kunna till sist hvar för sig omviras med en större flannelsduk eller mindre ylle-shwal, som ombindes med band.

Omslaget ligger orubbadt 3 à 4 timmar, eller ännu längre tid, allteftersom den fuktiga duken var mer eller mindre tjock. Vid fotens blottande från omslaget gnides den med kallvåt fuktig hand någon minut, för att fortfarande leda blodet nedåt och öka lifsverksamheten i fötternas blodkäril.

Användning i hemmet.

a) *vid halsondska med svårighet att svälja*, af *katarrhalisk natur*, som så ofta höst och vår vid fuktig och kall väderlek öfverfaller en eller flera medlemmar inom familjekretsen, är fuktigt fotomslag mycket verksamt att genom afledning häfva blodstockningen och retningen från halsen, att åstadkomma lindrig svettning och derigenom borttaga sjukdomen. Härmed bör alltid förenas kallvått halsomslag, som ombytes på dagen en eller 2:ne gånger i timmen, eftersom hettan och inflammation i halsen fordrar. b) *Vid snufva och bröstkatarr med hosta*, hvilken sjukdom är lika vanlig och allmän, som nyssnämnde halsinflammation, visar fotomslaget samma goda verkan att häfva det onda och kan derföre mycket rekommenderas. Man låter den sjuke vanligen ligga dermed hela natten. Man förnyar omslaget några nätter å rad och håller sig inne i rummet en eller annan dag under iakttagande af mild diet med vattensoppor, mjölk och bröd m. m.

c) *Vid öronfluss och svullnad af spottkörtlarne* såg jag helt hastig verkan af det fuktiga fotomslaget till sjukdomens häfvande hos en 18 års yngling, som flera dagar förgäfves försökt hvarjehanda medel; men efter en natts fot-inveckling befriades från sitt onda.

d) *Vid lungblödning och blodkräkning*, äfven af svårare art, då vanliga blodstillande allopathiska medikamenter förgäfves blifvit brukade, har det fuktiga fotomslaget visat sig vara *särdeles verksamt att stilla blödningen och rädda den sjukes lif*. Dr Preiss i Berlin anförer i sitt arbete

flera dylika svåra fall af blödning från lungor och mage, som genom fotinpackning hastigt och säkert blifvit botade. Som skyndsam hjälp här behöfves och läkare, helst på landet, vanligen icke hinner anlända förr än det är för sent, så angifves nu här något närmare, huru man bör förfara vid dylik blödning, hvilket är af högsta vikt att veta och känna, helst proceduren är så enkel och lätt att utföra. Med i kallt vatten doppad hand gnides först fötterna från knäet utföre, likväl så, *att öfre delen af kroppen alldeles icke på något sätt skakas*, ungefär i 2 minuter. Efter aftorkningen anlägges på ofvan beskrifne sätt *det fuktiga fotomslaget*, och sedan stoppas sängkläderna tätt omkring fötterna ända till knäet. Bröstitet betäckes endast af linnet. Den sjuke förhåller sig stilla, talar icke, och får hvarje halftimma 1 eller 2 matskedar friskt vatten. Dessutom lägges vid underlifsblödning på magtrakten hvar $\frac{1}{4}$ timma en 4-dubbel kompress, som doppas i kallt vatten och måttligt urvrides.

Till förtydligande häraf må anföras följande sjukdomshistoria från D:r Preiss's praktik:

Blodkräkning.

“Hr H. från P., 22 år gammal, en liten, mager, ung man, i bokhandel härstädes, härstammar från en familj, inom hvilken nervlidanden, blodflöden och derpå följande vattusot icke sällan förekommit. Redan i flere år har han lidit af hypokondri, och då alla gjorda försök misslyckats, studerade han ifrigt vattenbehandling efter Rausse, och behandlade sig derefter; fruktlös möda; hans tillstånd blef honom blott ännu odrägligare.

Den 7 Januari 1852 tidigt om morgonen kom den unge mannen till mig. Redan hans uppsyn, och ännu mer hans ord, förkunnade hans djupa lidande; han förmenade i korthet, att om icke jag kunde hjälpa honom, så måste han göra slut på sitt lif, enär han redan försökt allt, ty det som han led, kunde han icke längre uthärda. Jag varnade honom för det missbruk han gjort med vattnet, rådde honom att följa mina föreskrifter och komma till mig hvarje gång då han som mest led. Han gjorde red-

ligt allt, så mycket han kunde det, och blef snart liksom en ny människa.

Helt tidigt på morgonen den 1 Mars 1852 fick han blodkräkning och med mellantider af omkring 3 timmar kräktes han hvarje gång en temmelig massa blod. Man lät hemta en läkare, och hans principal skickade honom äfven sin husläkare; båda förenade sina bemödanden utan framgång. — Man lærer väl hafva ansett tillståndet betänkligt, då man genom expres lät tillkalla föräldrarna.

Den 2 Mars begärde den sjuke, att jag skulle kallas, och jag kommer kl. 6 om morgonen; efter kl. 4 samma morgon hade han ännu kräkts upp ymnigt blod. Hans tillstånd syntes mig betänkligt; ty utom det, att i hans familj dylika sjukdomar ofta förekommit, och således ett anlag var för handen, samt att den sjuke hade förlorat mycket blod och var en stor hypochondrist, så var han svag, blek, orolig, med begränsad rodnad på kinderna, ögonen matta, pulsen 114, liten, svag och lätt att sammantrycka; patienten uttrycker sin glädje öfver, att jag kom så snart. *Kur.* Jag låter frotera hela fötterna försigtigt, *utan att den öfre delen af kroppen erfar den minsta skakning*, med kallt vatten och med handen; efter aftorkningen lägger jag från fotknölarne nedåt en i kallt vatten doppad och *väl urvriden linnelapp enkel* omkring fötterna, deruppå en ylleduk omkring hvardera foten, och stoppar sängkläderna tätt omkring fötterna ända till knäet, samt låter hvarje $\frac{1}{4}$ timme lägga på magtrakten en dubbel viken lapp, doppad i kallt vatten och måttligt urvriden, och efter den sjukas behof gifva några matskedar vatten. Medikamenter gifvas icke.

Någon blodkräkning inträffade icke mer. Kl. 11 $\frac{1}{2}$ f. m. träffade jag en af mina embetsbröder hos den sjuke; denne rådde mig välvilligt att ånyo gifva äfven det medikament, som jag satt å sido, såsom han menade, för säkerhets skull. Jag vägrade det, och såsom jag tror, med rätta. Jag har ofvan redan sagt det, och jag *upprepar* det: dessa medel verka väl något, det är visst, men likaså visst är det, att dessa mina små medel likväl hafva uträttat det möjligaste mesta der, hvarest just dessa andra medel trots deras förträfflighet och *ihållande bruk ingen-*

ting uträttade. Stödd på den erfarenheten, som jag under de *mest förtviflade* omständigheter gjort uti ett fall af lungblödning, hvarest under mer än 24 timmar icke den ringaste framgång vunnits af tvenne utan tvifvel skicklige läkare, *kunde jag med rätta och med godt samvete* fordra, att man *nu efteråt* unnade mina omslag m. m. en kort tid, för att verka *allena*, ty hvem skulle väl icke långt hellre hafva tillskrifvit de medicinska medlen den verkan, som jag åstadkommit? — Dessutom var den tid (3 timmar), efter hvilken blodkräkningen brukade återkomma, redan två gånger förliden. På eftermiddagen kommo föräldrarne, hvilka jag sökte lugna i afseende på sonens tillstånd.

Blodstörtningen förblef stillad. Under flere dagar lät jag fortsätta omslaget på fötterna och på magen, hvilka sednare omsider förnyades blott hvarje timme. Tarmkanalens tröghet bekämpade jag här, såsom öfverallt, med framgång genom 2 insprutningar dagligen af 3 matskedar vatten af $+ 12^{\circ}$ R., hvarigenom dessutom den afledande verkan understödes. Blödande personer hafva ofta kalla händer samt fötter, och efter fötternas inslagning blifva dessa med svårighet varma. Här är bäst att förut gnida fötterna, och förslår icke detta, lägges ett varmt krus i närheten af de omvecklade fötterna, äfvensom sängkläderna tillstoppas mycket tätt.

e) *Vid lunginflammation* med håll och styng i bröstet, kort mera torr hosta bör straxt i sjukdomens början, innan läkare hinner anlända, *fotomslaget* nyttjas jemte *fyradubbel kompress*, doppad i kallt friskt vatten och måttligt urvriden, lagd öfver det ställe af bröstkorgen, der hållet kännes, hvilken ombytes hvarje $\frac{1}{4}$ timme.

15) *Halsomslag* nyttjas vid inflammation i svalget eller strupen, antingen a) för att i *dess hetsiga första stadium minska hettan och den inflammatoriska spänningen*, då det *mindre väl urvrides* samt *oftare ombytes* (omkring hvarje $\frac{1}{4}$ timme) eller b) att i *dess andra stadium påskynda fördelning af förhårdning eller afsättning af främmande ämnen*, då det får ligga längre tid, en eller flera timmar.

Applikation. Ett stycke linne, eller en vanlig större näsduk, 2 till 4 dubbel sammanviken doppas i friskt kallt vatten samt urvrides, hvarefter den, med sin mellersta del

lagd öfver nacken, föres med sina båda sidodelar omkring halsen fram öfver strupen, som deraf till en hands bredd erhåller dubbel betäckning. Der ofvanpå lägges en dylik torr kompress och till sist en yllehalsduk om alltsammans.

Användning i hemmet.

a) *Vid inflammatorisk halsondska*, yttrande sig med rodnad och hetta i svalget samt mer eller mindre svårighet att svälja. Vanligen äro ock de s. k. halsmandlarne, de 2:ne körtlarne i svalget, uppdrifna och mycket ömmande. Den fuktiga kompressen urvrides mindre starkt, och omslaget ombytes oftare, hvarje qvart eller halftimme, så länge den inflammatoriska spänningen och hettan äro starkt framträdande; sedan bör kompressen väl urvridas och omslaget qvarligga längre, en eller flera timmar.

b) *Vid inflammation i luftstrupen*, strupsjuka, som så ofta anfaller barn och bringar så många af dem helt hastigt om lifvet. Straxt i sjukdomens början, innan läkaren anländer, gör man väl att anlägga halsomslag, hvartill det möjligaste kalla vatten användes, som ombytes hvar tionde minut. Fotomslag bör härmed förenas. Denna farliga sjukdom igenkännes på hostans egna ihåliga metallklang, liknande tuppars galande.

16) *Concentrerad bakhufvudsdusch*, en nyare tidens kurform, är införd till stor nytta för sjukvården af Dr: Preiss i Berlin och Professor Fleury i Paris, samt af den förre allraförst den 1 Februari 1850 vid ett hopplöst fall af periodisk andtäppa (Asthma) begagnad med förvånande framgång. Denna kurform, ehuru till yttre utseendet ringa samt endast af lokal beskaffenhet, har visat sig vara en den mest genomgripande och verksamma i flera svåra nervsjukdomar, som trotsat hvarje annan behandling; isynnerhet *periodisk andtäppa*, asthma spasticum periodicum. Vid sådan Asthma, yttrar sig Preiss, der de sjuke mellan anfallen äro *fullkomligt fria* från andtäppa, verkar denna procedur, huru fruktansvärda sjelfva anfallen än äro, så fullständigt, att anfallet, till och med då det hunnit sin största höjd, upphör efter 25 till 50 minuter. Men har bröstkrampen kommit derhän, att andtäppan, om ock mindre, äfven fortfar utom anfallet, eller inträder t. ex. vid häf-

tigt gående, vid uppvaknande ur sömnen etc., då lyckas det vanligen icke att *fullständigt afbryta, men väl att under alla omständigheter betydligt mildra anfallen i anseende till varaktighet och intensitet, äfvensom åstadkomma en betydlig förlängning af den anfällsfria tiden.*

Applikation. Det vanliga sättet för dess användande är följande: man fyller en lavements-spruta, som rymmer omkring 1 kvarter, med friskt vatten och uttömmar med säker hand innehållet mot *bakhufvudets mest framstående del i sammanhängande bunden jemn stråle* samt horisontal riktning på $1\frac{1}{2}$ till $2\frac{1}{2}$ fots afstånd. En dylik uttömning af sprutans innehåll kallas för *lag* eller *laddning*, och summan af flera sådana lag, gifna efter hvarandra på en gång för ett visst ändamål, kallas för *sittning*. Mer än 4 à 5 lag plägar man sällan gifva under en sittning. Äfven strålen från en vanlig ej för stark dusch kan nyttjas härtill, äfvensom den, som bildas, då man på något afstånd från det framåt böjda hufvudet ($2\frac{1}{2}$ fot) uttömmar innehållet af en tvättkanna eller tillbringare, fylld med vatten. *Straxt efter applikationen märkes vid Asthma en försämring, men efter några minuter en förvånande mildring, ja, ända till fullkomligt upphörande af symptomerne.*

Användning i hemmet.

a) *Uti bröstkramp med periodisk andtätta, Asthma.* För familjefader och husmoder är det af oskattbart värde, då någon husets medlem angripes af denna förskräckliga och mycket plågsamma sjukdom, som vanligen nattetiden gör sitt hemska besök, att då icke behöfva stå villrådlig och försagd såsom blott åskådare, utan i denna kurform hafva ett säkert och bepröfvadt medel mot densamma. Man låter den sjuke helt afklädd, men med strumpor och tofflor på fötterna, sätta sig på en högre pall med ett lakan omkring sig öfver bröstet och framtill, för att ej förkyla sig; ett annat gröfre lakan utbreddes kring pallan på golfvet. Härefter sker applikationen på ofvannämnde sätt. Man kunde först försöka med strålen ur en tvättkanna, och, ifall den är otillräcklig, öfvergå till det vanliga sättet med spruta.

Sjukdomshistoria från D:r Preiss' praktik slutar med botning.

Köpman R. i Berlin, omkring 32 år gammal, mycket mager, med kort platt bröst, säger sig förut alltid varit frisk.

År 1847 blef han efter mycken dans, som han synes hafva älskat, plötsligt anfallen af häftiga astmathiska plågor, hvilka väl efter kort varaktighet förgingo, men återkommo oregelbundet och starkare. Han rådfrågade efterhand flere af våra utmärkte läkare af alla systemer; han brukade lång tid vattenkur; vände sig åter till medicinen; ställer äfven i sin förtviflan en läkare på prof, som i bröstsjukdomar vill uträtta det utomordentliga; men allt förgäfvess. Det mäktiga onda gäckar alla bemödanden, all konst och förer organismen långsamt men säkert till grafvens rand.

Om morgonen kl. 10 den 9 November 1850 besöker jag den sjuke för första gången; han sitter på soffan, är ytterst andtäppt och söker lättnad genom att stödja händerna på densamma, under det att det piper och kokar i hans bröst. Anfallet hade fortfarit några dagar utan afbrott med försämring om nätterna; det inträder sedan lång tid i allmänhet hvarje vecka, vanligen om Söndagen, och räcker 5 till 6 dagar. Den sjukes ansigte förräder nedslagenhet, har blek rodnad, är magert, ögat matt och djupt liggande, näsan spetsig, läpparne bleka och tunna, pulsåderna i tinningen slå ganska tydligt för känseln. Högra hjerthälften synes förstorad, pipande och hväsande rassel öfverrösta respirationsljudet, kroppens temperatur något för låg, isynnerhet på extremiteterna, matlusten dålig, sömnen orolig i halfsittande ställning, trög stolgång, ofta skeende uttömning af blek urin, pulsen 86, liten och sammandragen. Hos denne patient voro 2:ne slag af Asthma förhanden, en rent nervös och en beroende på fel i hjertat, hvilken sednare gaf föga hopp om behandlingens framgång. På ifrig önskan och begäran af den sjuke och hans närmaste omgifning att söka åtminstone skaffa *lindring* i den förfärliga andtäppan och ångsten vidtogs följande åtgärder.

3 lag utur en spruta i horisontel riktning på bakhufvudets mest framstående punkt häfde anfallet på nästan

30 minuter. Jag lemnade den sjuke utsträckt på soffan i sömn; jag beslöt mig till fortsatt behandling. *Vissa tider var den sjuke alldeles fri från andtäppa*, och detta ingaf någon förhoppning.

November 25. Anfall, det är mindre våldsamt, jag tror mig böra öfverlemna det åt sig sjelf (men detta var ett stort misstag å min sida); först efter 36 timmar 3 lag; *anfallet är häfvet efter 40 minuter.*

December 9. Anfall, efter 36 timmar 2 gånger lag med 10 minuters mellantid, häfvet efter 50 minuter. Kuren till krafternas höjande har god framgång.

1851 Januari 2. Nyårsaftonen har patienten förgått sig med dans och vindrickande. Anfall; då det förlöper ganska mildt, ingen dusch, slutadt om 36 timmar.

Januari 15. Anfall, mycket starkare, räckt redan 18 timmar före min ankomst; *genast 3 lag*, efter 5 minuter betydlig mildring, efter 20 minuter fullständigt upphörande; jag skickar den sjuke ut i fria luften. Detta anfall föregicks och efterföljdes af hosta och snufva.

Den 3:dje Februari reser den sjuke första gången till Schlesien.

Mars 3. Anfall, mycket svagt; jag anländer först sedan det varat 12 timmar; *genast 3 lag, om 20 minuter fullständigt upphörande.*

April 30. Anfallet är starkare, den sjuke har blifvit förargad, efter 10 timmar hemtas jag; *genast 3 lag*, om 10 minuter synbar mildring, om 25 nästan fullkomligt upphörande, hvarefter god sömn hela natten.

Juni 5. Svagaste anfall, *genast häfvet genom 3 lag, efter att hafva räckt 3 timmar.*

Sedan denna tid hafva 2 $\frac{1}{2}$ år förflutit, anfallen af Asthma spast. periodicum hafva icke återkommit; deremot har det andra Asthmatiske hjertlidandet framträdt både under och efter kuren.

b) *I flerfaldiga andra nervsjukdomar och nervlidanden; isynnerhet periodiska, som framträda tidtals och försvinna tidtals. Häribland ansigtssmärtor, nervös tandvärk, öronsprång, frossa, m. fl.*

Fall af ansigtssmärta (Dr Preiss) botadt.

Hr H., 30 år, lider af hypochondri och har härför begagnat med nytta vattenkur, sedan förut andra medel fruktlöst blifvit använda. I slutet af April 1856 inställde sig periodiska häftiga smärtor i ansigtet, som hade midten af högra ögonbrynsranden till utgångspunkt och derifrån utstrålade öfver hela ansigtet. Vanligen tog det onda sin början kl. 8 på morgonen, oftast efter god sömn under natten, stegrade sig till 10 f. m. och höll sedan uti till aftonen, då det upphörde och lemnade den sjuke i ro under natten. Den 8 Maj börjades behandlingen, och som hemlig hvardagsfrossa misstänktes vara orsaken till det onda, så förordnades kurformen n:o 4, eller *afrifning med kallvått lakan efter föregående frysning*, som är särdeles kraftig och verksam mot frossa i alla dess olika gestalter. Då efter flera dagars bruk häraf ingen förbättring inträdde, så drogs den slutsatsen, att fienden var en annan, än den först förmenade, och att andra vapen fordrades för hans besegrande. Den 17 Maj kl. 10 f. midd., då anfallet räckt i 2 timmar med mycken våldsamhet, applicerades nackdusch, och den sjuke *erhöll 5 lag. Efter 9 minuter voro alla plågor helt och hållet försvunna.* Svagare anfall återkommo den 18, 20 och 21 mellan kl. 6 och 8 på morgonen, och kl. 10 applicerades hvarje gång 5 lag ur sprutan. Anfallen upphörde och hafva sedan icke visat sig.

Ett fall af mimisk ansigtskramp (Tic Convulsiv), botadt.

Patienten var en skollärare, som länge nyttjat många medel härför, men omsider fullkomligt befriades från sin svåra långvariga sjukdom genom nackdusch.

Ett svårartadt hopplöst fall af strupinflammation (Croup) med kramp hos ett 2-årigt barn i dess sista stadium; men botadt genom nackdusch jemte begjutning med kallt vatten öfver hufvudet, sedan alla andra medel slagit felt.

Hvad som gör, att denna till utseendet obetydliga kurform framkallar så hastiga, stora och förvånande verknin-
gar, är dess centralt omstämmande inverkan, nemligen på

hjernan och ryggmergen samt isynnerhet på deras 3:ne föreningslänkar corpora quadrigemina, pons varolii och medulla oblongata, och på de viktiga nerver, hvilka här eller i deras närmaste grannskap hafva sitt ursprung, såsom nervus vagus, nervus trigeminus, nervus facialis, nervus glosso-pharyngeus m. fl. Vi kunna därför icke obetingadt tillstyrka, att denna kurform, som med rätta räknas till vattenmedicinens kraftmedel, användes af hvilken som helst, utan endast då, när tvingande omständigheter äro för handen och kunnig vattenläkare icke finnes att tillgå.

17) *Insprutningar i tarmkanalen.*

Denna kurform har, såsom de flesta öfriga, af nyare vattenmedicin blifvit grundligt pröfvad och studerad, samt derigenom med afseende på användningssätt och verkan i olikartade sjukdomar erhållit noga vetenskaplig bestämning till största nytta för sjukvården. "Ty dessa insprutningar", så yttrar sig Dr Preiss, "som å ena sidan äro så enkla, så obetydliga, så lätta att åstadkomma, och å andra sidan verka så mildt, på så mångfaldigt sätt, så mäktigt, ofta så storartadt, i olika och ofta motsatt riktning, äro — hvilket man väl icke i lika mån kan säga om något annat medel — så fullkomligt *oskadliga*, att de ega och förtjena den allmännaste användning i kroniska och *isynnerhet i akuta sjukdomar*, och kunna ofta i sin verkan icke af någonting annat ersättas. Men med de afförande eller *fulla klistiren* bedrifves, enligt min tanke, ett så stort missbruk, att det gränsar till det otroliga. Ty om det ock är sannt, att ganska många, ja de allra fleste, sjuke först då öfvergå till vattnets begagnande, *liksom till sista instansen*, när alla andra metoder under årtal hafva uttömt sina medel, när organismen följaktligen ganska ofta är bragt i fullkomlig oordning, och sålunda äfven tarmkanalens funktion är mycket störd, emedan de oupphörliga olikartade inverkningarne företrädesvis träffa den; så behöfves dock lyckligtvis för det mesta blott *ett förståndigt methodiskt användande af vattnet i förening med afpassad diet och methodisk rörelse i fria luften*, för att i de allra flesta fall iordningställa denna funktion. Men leder icke detta till målet, så skall ock all inpumpning af vatten i tarmkanalen icke allenast icke leda till målet,

“utan förstoppningens envishet derigenom förökas, på samma sätt som genom oupphörliga bruk af afförande medicinska medel. I stället för att afsöndringen från tarmslemhinnan skulle förökas, förminskas den naturligtvis, — ty tarmen blir utan kraft och förslappad genom öfverretning, trög, torr, overksam, liksom kroppens allmänna betäckning, den yttre huden, blir torr, läderartad, overksam, då den för ofta öfverretas genom alltför många, för kalla och för mångfaldiga, ofta nog förvända vatteninverknningar.”

“Man må dock icke missförstå mig; jag medger gerna, att fulla klistirer mången gång äro nödvändiga, för att uttömma tarminnehållet; jag medger äfven, att reglerandet af tarmkanalens funktion ofta kan vara ganska svårt, och svårast hos de patienter, hvilka kunna taga sig blott ringa eller alldeles ingen rörelse; men, om tarmen ock i början ger vika för öfverlastandet med kallt vatten och för den retning, som derigenom åstadkommes — hvilken dock genom det täta uppreparandet försvagas och snart icke kan framkallas — och uttömmar sitt innehåll: hvad blir likväl slutligen följden af ett långvarigare bruk af fulla klistirer? *Intet annat än en ännu envisare förstoppning.*”

“Jag kan framvisa sjuke, och deribland unga personer, hvilka jag behandlat, som under många månader vistats vid vattenkuranstalter och derifrån kommo till mig med de mest envisa förstoppningar, det oafsedt, att de ingenting uträttat i och för ändamålet med sina besök vid dessa anstalter. De voro vanligen personer, hvilkas hufvud led, och jag frågade mig förvånad: är det på detta sätt man vill ställa till rätta det motspänstiga hufvudet?”

“Men hvarföre voro dessa sjuka så envist förstoppade? Frågade jag dem, så hörde jag, att man dagligen och ofta *methodiskt inpumpat i tarmkanalen massor af kallt vatten*, detta var hufvudorsaken. Men ett sådant användande af detta medel kallar jag icke bruk, utan **missbruk** af vattnet, och deremot måste jag bestämdt varna; ty knappt någonsin skall man kunna visa, att en förnuftsenslig eller **tvingande** indikation finnes *derför*, sjukdomen må vara hvilken som helst.” Det gifves blott få undantagsfall, men som icke ofta komma under vår behandling, såsom t. ex. tarmvred, och då är föga att vänta af något medel.

När alltså vid tröghet och överksamhet i underlifsorganerna samt deraf beroende habituel förstoppning *de fulla klistiren* med 1—1½ qvarter vatten endast för tillfället möjligen uttömma tarminnehållet, men lika litet som vanliga laxermedel förmå att *lifva och stärka tarmkanalen till sjelfverksamhet*, så att naturen af sig sjelf utan hjälpmedel skaffar daglig jemn öppning, huru skall då detta mål, som i många sjukdomars behandling är hufvudsakligt beting för dess framgång, bäst och säkrast uppnås? *Jo, genom insprutningar af små quantiteter + 26° — + 8 R., vatten, 2, 3 till 6 à 7 matskedar i sender, i tarmkanalen 2 à 3 gånger på dagen.* Dermed är alltid den afsigten förenad, **att det insprutade vattnet icke skall åter uttömmas ur tarmen, utan der kvarblifva och uppsugas**, och fördenskull bör insprutningen ske *sakta* och patienten derefter under 5—15 minuter *ligga stilla* på sängen utan att förändra läge. Erhåller en för förstoppning på detta sätt behandlad patient öppning, så bör omedelbart derefter en dylik insprutning verkställas, alldenstund den från sitt innehåll befriade tarmkanalen lättast behåller och indricker vattnet, som insprutas. Skulle det inträffa, att lavementet icke behålles, så är regeln, att straxt åter förnya insprutningen med något mindre quantitet vatten.

Uppsugningen af *mindre och kallare vatten-quantiteter* försiggår jemförelsevis raskare, än af större och varmare, och i allmänhet synas 1—2 matskedar vatten vara resorberade (uppsugna) på 1½ timme, 2—3 matskedar på 2—3, och 3—6 matskedar på 3—6 timmar.

I trängande fall, helst vid akuta sjukdomar, kan man, för att skaffa öppning, sätta ett dylikt mindre vattenlavement till och med hvarannan eller hvar tredje timme dygnet om, tills ändamålet vinnes. I chroniska fall är det tillräckligt att taga det en, 2 à 3 gånger på dagen, morgon, middag och afton, hvarmed stundom måste fortsättas i flere månader. Icke allenast vattnets *quantitet* utan äfven *dess temperatur* är en vigtig faktor för åstadkommande af åsyftad verkan med dessa insprutningar. Äfven så små quantiteter som 2 matskedar vatten till insprutning, då det har lägre temperaturgrader, behålla många patienter icke.

I allmänhet bör man derföre börja med högre grader, ja stundom med $+ 26$ till $+ 28^{\circ}$. Bäst är att låta första lavementet, 4 matskedar vatten, hafva $+ 16^{\circ}$ R, för att känna sig för, hvad den sjuke fördrager. *Behålles det utan svårighet*, så kan man sänka temperaturen med 1 grad för hvarje dag, tills den blifver $+ 12$ eller $+ 10^{\circ}$; men *får det icke behållas*, så bör graden höjas till $+ 22$ eller 26° R., och sedan småningom sänkas med $\frac{1}{2}$ grad för hvarje dag, så långt det fördrages. Utom dessa insprutningar med små quantiteter vatten, hvilka alltid utgöra hufvudmedlet vid förstoppning, tjena äfven följande kurformer jemte *vegetabilisk diet*, att kraftigt understödja deras verkan; nemligen *sittbad*, *våt lifbinda*, *vågbad* och *regndusch* på underlifvet och korsryggen, *snöingnidning* på underlifvet, och isynnerhet *solbad* och *ångbad*.

De förnämsta physiologiska verkningar af insprutningar med små quantiteter vatten i tarmkanalen såsom förklaring af deras stora kraft att höja livsverksamheten i underlivets samtliga organer och dymedelst häfva habituel förstoppning äfvensom flera andra svåra sjukdomslidanden.

1) De försätta groftarmens resorberande kärl i förökad verksamhet till att uppsuga vattnet och föra det till den allmänna cirkulationen och derigenom till afsöndringsorganerna. *Resorptionsverksamheten*, åtminstone inom området af tarmkanalens nedre del, blir således *förökad*.

2) Nyssnämnda förökade verksamhet inskränker sig icke till resorptionsapparaten uti nedre tarmpartiet, *utan utsträcker sig äfven till tarmkanalens muskelhinna och till dess egendomliga peristaltiska rörelse*; men då denna rörelse icke tillkommer blott *en del* af tarmkanalen, utan hela dess utsträckning, så måste således denna förökade verksamhet äfven sträcka sig till *hela tarmkanalen*, och det är klart, att denna, som förut i sina aktioner var trög, nu skall bättre fullgöra sina funktioner, sedan den blifvit eggad till högre verksamhet. De verka alltså för det andra *lifvande och stärkande af den peristaltiska rörelsen samt af tarmfunktionen*.

3) Genom denna förökade verksamhet blifver *blodomloppet nödvändigt lifvigare inom denna verksamhets område*, och lika nödvändigt blir ett förökadt *tilllopp* af vätskor en

följd deraf enligt den physiologiska grundlagen: *ubi irritatio ibi affluxus*, d. ä. hvarest retning eger rum, dit strömma ock vätskorna. Den tredje verkan är *påskyndande af blodomloppet inom tarmsferen och större tillopp af vätskor dit.*

4) Dessa insprutningar åstadkomma förökad verksamhet och tillopp af vätskor icke allenast hos nedre afdelningen af tarmkanalen, utan äfven hos de närbelägna organerna, om också icke så direkt. För det fjerde verka de *höjande och befordrande af underlifsorganernas funktioner.*

5) Åstadkommes nu ett vätskornas större tillopp till de delar, på hvilka man närmast verkar, så följer af denna med konst framkallade öfverfyllnad af vätskor hos dessa organer nödvändigt en *minskning* hos andra, d. v. s. således, vi *afleda* vätskorna från andra organer. Den femte verkan är således *derivatorisk* (afledande).

6) *Ganglie-nervsystemet*, (ett eget slag af nerver, som i form af *knutar*, plexus, äro spridda på halsen, i bröst och underliskaviteten) spelar i organismens både friska och sjuka tillstånd en stor roll; det står isynnerhet i innerligaste förhållande till centralnervsystemet, hjernan och ryggmergen, till matsmältningsorganerna, till de blodförande kärlen etc. Från tarmkanalen verka vi säkrast och *direktast* på nedre delen af detsamma, och *derigenom äfven indirekt på hjernan och ryggmergen och alltså på hela nervsystemet.* På grund af dessa antydningar kunna vi lätt sluta, huru man med detta medel kan ifrån tarmkanalen verka på det mest olika sätt, sjukdomen må vara akut eller kronisk, lika mycket hvilken karakter den än må ega.

Ett eget och synnerligt företräde hafva dessa insprutningar med små vattenquantiteter derigenom, att de i förhållande till verkningarne *alltid* fordra minsta tid och möda å patientens sida och minsta reaktionsförmåga och kraftyttring å organismens, så att man äfven der, hvarest i följd af *för djupt sjukna krafter* hvarje annan vattenbehandling måste sättas å sido, *dock ännu kan handla med hopp om framgång genom methodiskt bruk af detta medel.*

Allmänna indikationer.

De hufvudsakliga ändamål, för hvilka dessa insprutningar verkställas, äro följande:

1) *Att häfva ihållande eller habituel förstoppning.* Här 3—4 matskedar kallt vatten 1—3 gånger på dagen.

2) *Att afleda blodet från de organer, som äro belägna ofvan om mellangärdet, såsom hufvudets och bröstets organer.* 2—3 matskedar kallt vatten 1, 2 till 4 gånger dagligen.

3) *Vid hudsjukdomar,* för att stegra verksamheten och afsöndringen i tarmslemhinnan, såsom yttre hudens *antagonist*, samt för att öka andra afsöndringar, t. ex. njurarnas, och *derigenom inskränka och afleda hudens sjukliga verksamhet.* 2—3 matskedar kallt vatten 2 gånger dagligen.

4) *Att framkalla undertryckt hæmorrhoidal blödning, eller att åstadkomma sådan, der den förut icke funns.* Det förra lyckas ofta ganska snart, och medlet är förträffligt. 2—4 matskedar kallt vatten 1—2 gånger dagligen.

5) *Att lösgöra och bortföra segt slem* (pituita) kommer mest i fråga hos barn och kan här af intet annat medel ersättas. Vattnet bör vara proportionsvis så kallt som möjligt. $2\frac{1}{2}$ —4 matskedar 2—3 gånger på dagen. Är diarrhe för handen, så användes 1—2 matskedar *efter hvarje öppning*, tills det upphör.

6) *Såsom lösande medel och för att förbereda afföring.* Då i akuta sjukdomar förstoppning icke efter ett eller annat försök öfvervinnes med *fulla* klistirer, så bör man afstå derifrån, ty all vattenin pumpning tjänar då vanligen till intet, och i stället använda endast 3—4—6 matskedar vatten af $+ 10$ till $+ 18^{\circ}$ R. 2—4 gånger om dagen. Följer icke då frivillig öppning, hvilket annars vanligen är fallet, så åstadkommes det *nu* genom ett fullt klistir.

7) *Att vid tröghet hos gangliesystemet upplifva det till ökad verksamhet.* 2—3 matskedar kallt vatten 2 gånger dagligen.

8) *Att nedstämman för stor retlighet hos detsamma.* 3—6 matskedar vatten af $+ 14$ till $+ 18^{\circ}$ R. 2—3 gånger dagligen.

9) *Såsom medel att mildra smärta, kramp och retning.*

a) vid inflammationer i underlifvet, 2—6 matskedar vatten af + 12 till + 20 ° R. 2—4 gånger dagligen;

b) vid *kramp*, *kolik*, *rheumatism* etc. i underlifvet, 3—6 matskedar af + 14 till + 18 ° R. 2—4 gånger om dagen;

c) vid *retning* eller *inflammation* i *groftarmen*, såsom t. ex. **Rödsot**-tenesmer, stolvärkar, 3—6 matskedar af + 12 till + 18 ° R. efter behof.

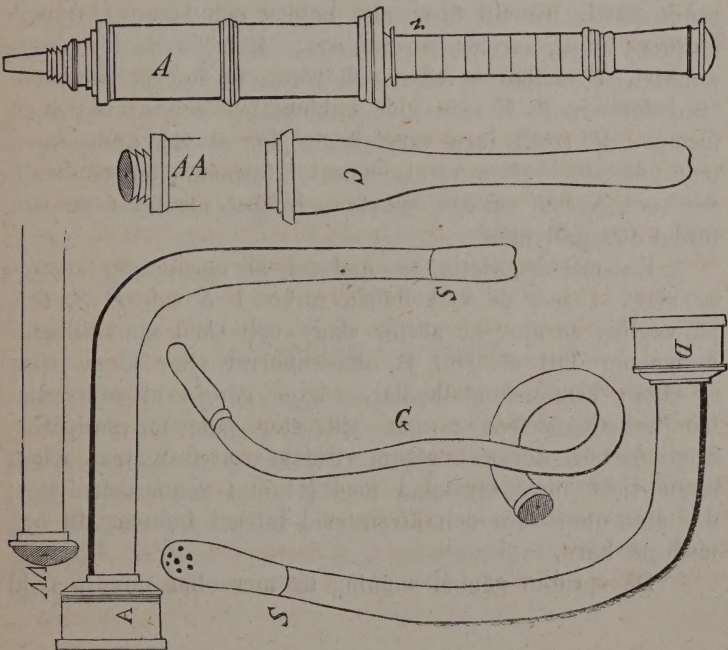
10) **Vid alla diarrheer**, då det ligger i kurplanen, att så fort som möjligt *mildra eller häfva dem*, 1 $\frac{1}{2}$ till 3 matskedar vatten, från alldeles kallt till 16 gradigt R., 5—10 minuter *efter hvarje öppning*, tills ändamålet är vunnet; **hufvudmedel**. Är ändamålet uppnådt, så gifver man doserna ända till 4—5 matskedar 2—3 gånger dagligen, för att förekomma den förstoppning, som sedan gerna vill följa, och sällan låter afföring vänta på sig i 48 timmar.

11) **Vid bekämpandet af Cholerin och Cholera äro dessa insprutningar ett af de viktigaste medlen.**

12) **Vid vattensamling i kroppens kaviteter** för att genom förökande af njurarnes afsöndring påskynda dess uppsugning.

Man inser häraf, att de *mindre och kallare doserne* böra användas i de fall, der hufvudändamålet är, a) att *föröka resorptionsverksamheten*, b) att *stärka och lifva den peristaltiska rörelsen och tarmkanalens funktion*, c) att *förminska eller hämma profusa uttömningar från densamma*, d) att *lifva och stärka de i underlifskaviteten belägna organernas funktioner*, e) att *leda vätskorna till desamma och alltså afleda dem från de högre belägna viktiga organerna*. De *större och varmare doserne* användas i alla de fall, der hufvudändamålet är att *stilla och lugna*; och de *medelmåttiga* med afseende på så väl vattnets qvantitet som temperatur der, hvarest vi vilja *samtidigt* uppnå *båda* hufvudändamålen. De sjukdomar, i hvilka detta så ringa och oansenliga medels verkan framträder tydligast och med förundransvärd kraft, äro **Rödsot**, kramp i underlifvet, **kolik** hos barn och fullvuxna, **Cholerin och Cholera, Diarrheer**. Då vattenklistiren hafva så stor vikt och betydelse för sjukvården och för sin användbarhet

och lätthet att tillgripa af ålder äro familjens och hemmets tillhörighet, hvarmed hvarje förständig husmoder vid påkommande sjukdomsnöd, som fordrar hastig hjälp, opererar så godt hon förstår, på egen hand, dock icke alltid till gagn, utan ofta af bristande insigt äfven till skada; så hafva vi trott oss göra allmänheten en tjänst, då vi något mera omständligt sökt beskrifva denna kurform och dess olika användning i olika sjukdomar. De hos oss vanligen brukade klystirsprutor äro icke väl konstruerade, äfvensom ofullständiga, och derföre intaga vi här ritning på en dylik fullt god och ändamålsenlig, efter det mönster, som i utlandet nu på flera ställen blifvit gilladt och infördt i praktiken, på det hvar och en, som så önskar, må kunna derefter låta någon tenngjutare, der han bor, åt sig förfärdiga en dylik. Så t. ex. är spetsen på de brukliga sprutornas rör allt för skarp och smal, så att patienten lätt skadas genom tarmens sönderrifning. Icke heller kan man med dessa betjena sig sjelf, utan man måste hafva hjälp, som icke alltid står till buds, och der den finnes, ofta medför obehag, då det är en främmande och ovan person, som anlitas.

Teckningen framställer i *A* en spruta af tenn, som genom uppsugning nu är alldeles fylld med vatten och innehåller 16 lod deraf. På sprutans kolf eller skaft ser man 8 ringar (*Z*) eller inskärningar på lika afstånd från hvarandra. Hvarje afdelning mellan 2:ne ringar angifver vid insugning 2 lod vatten, så att, då kolfven drages upp till 2:dra ringen, visas, att sprutan fyllt sig med 2 lod, till 3:dje med 4 lod, till 4:de med 6 lod o. s. v. Härigenom kan kvantiteten vatten, som för hvarje särskildt fall är behöflig och förut bestämd, utan svårighet och hastigt medelst klystirsprutan appliceras. Då man nu vet, att 1 lod motsvarar 1 matsked, så är lätt att förvandla hvarje gång ett visst antal lod till antal matskedar.

Då man sjelf vill sätta sig klystir, så är det viukelböjda tennröret *V* ändamålsenligast, och det rätta läget, hvari man (naturligtvis framifrån) bäst applicerar det, finnes lätt efter några försök. Röret *C* är det, som vanligen brukas, då en annan person verkställer insprutningen, och *D* är ett vinkelböjdt tennrör att begagnas af fruntimmer, för att sjelfva kunna göra insprutning i lifmodren och närgränsande parti, hvartill äfven det böjliga och längre guttaperkaröret *G* är mycket användbart. Beträffande föreningspunkten *V* mellan sprutan och röret, så har erfarenheten visat formen *V* vara vida enklare och mera praktisk än formen *V* (med inre skrufgångor för *A* *A*), alldenstund man då kan införa röret ensamt i tarmen eller moderslidan och sedan vidfoga sprutan, hvilket medförer en stor fördel för patienten.

En mycket viktig beståndsdel af sprutan är *spetsen* af röret *C* och de vinkelböjda rören *V* *S* och *D* *S*, som på vanliga sprutor är alltför skarp och smal samt tillfogar derigenom lätt smärta, ja, genomborrar eller sönderrifver ej sällan hæmorrhoidalknölar, någon gång vid oförsigtigt handterande sjelfva tarmen till stor våda för patienten. Spetsen bör derföre, såsom ritningen utvisar, vara något mera tjock och afrundad med $\frac{1}{4}$ tum i genomskärningen, då den utan fara och äfven med lätthet införes, till och med på barn.

Då sprutan genom sugning är mer eller mindre fylld

med vatten, så bör den sedan ställas lodrätt upp och ned, hvilande på handtaget af skaftet några minuter, då den inkomna luften samlar sig öfverst upp mot spetsen af sprutan och nu vid sakta tryckning i samma ställning på skaftets handtag drifves ur sprutan, hvilket har skett, då endast vatten framkommer. Klystirsprutan bör äfven, då den icke är i bruk, hafva kolfven och skaftet uppdragna, såsom på ritningen figuren *A* utvisar. Skulle icke på länge en spruta blifvit begagnad, och derigenom sugkolfven vara genom torrkan mindre brukbar, så hjelpes det genom att sänka den några minuter i hett vatten. En i bruk varande klystirspruta bör hvarje månad söndertagas och hvarje dess del rengöras, äfvensom sugkolfven med fett öfver värme ingnidas. Icke utan skäl yttrar en vattenläkare följande om detta instrument: "en väl konstruerad klystirspruta är med "afseende på sjukvården inom familjen en så vigtig artikel, "att hvarje husfader och husmoder borde söka anskaffa en "sådan och göra sig väl bekant med dess bruk."

Applikation. Sätter någon en annan ett lavement, så bör benröret *C*, alltid *skildt från sprutan, ensamt först införas*, då man har bättre makt att leda det än i förening med sprutan. Rörets införande sker i temligen parallell riktning med ryggraden, dock så att spetsen snarare något mera vändes mot ryggraden än mot främre underlivsbedäckningen. Införandet får vidare icke verkställas i rak linea, utan medelst *spiralformig vridning*, på det spetsen må lätt glida in i tarmen utan att skada. Sedan röret nu är väl infördt, så förenas det med sprutan. Före hvarje applikation oljas röret, hvarigenom den betydligt underlättas.

Användning i hemmet.

Häröfver har redan i föregående afdelning det hufvudsakliga blifvit yttradt, och derföre återstår nu endast att anföra några sjukdomsfall af olika beskaffenhet, dels från egen, dels från andra läkares praktik, för att så mycket som möjligt åskådliggöra verkningarne och den stora betydelsen af detta under alla omständigheter så lätt användbara medel.

1) *Fall af krampkolik med diarrhe* (från egen praktik).

Fru D., omkring 50 år, något fetlagd, men med svag nervös kroppskonstitution, har på sednare åren tidtals lidit af underlivsplågor med kolikspänning och diarrhe. Förleden vår var hon sängliggande 3 $\frac{1}{2}$ månad af stor matthet och nervsvaghet, utan att någon särskild sjukdom dertill gaf anledning. Natten mellan den 12 och 13 Augusti 1867 inställde sig svåra kolikplågor med buller och körning i underlifvet samt diarrhe. Efter någon förbättring den 13 återkom nämnde sjukdomslidande med ökad våldsamhet den 14:de, då täta vattenaktiga "fraggiga" öppningar fortforo hela dagen jemte kolikspänning och stor svaghet. På aftonen samma dag besöktes första gången patienten, som befinnes vara mycket matt, men feberfri. Underlifvet ej ömmande för tryckning. Neptungördel, som på eget beråd blifvit anlagd, fick behållas och ombyttes hvar fjärde timme på dagen och 1 gång på natten. Dessutom förordnades fullkomlig stillhet och hvila samt att endast förtära då och då litet risvatten. Då härvid dock icke någon synnerlig förbättring inträdde, så ökas behandlingen den 15:de på dagen *med insprutning af 3 matskedar vatten af + 15° R. efter hvarje öppning*. Den 16:de, natten mera lugn, öppningen minskad, mera plågfri, slätvälling till spis jemte risvatten till dryck. Den 17:de vid morgonbesöket berättade patienten, att natten varit orolig med fortfarande kolik och 3 tunna, dock *mindre fraggiga öppningar*, pulsen 72 jemn, tungan hvitbelaggd, blöt; samma behandling *med insprutning af 3 matskedar vatten efter hvarje öppning*, endast risvatten till dryck, ingen välling, som magen ej ännu synes fördraga. Den 18:de god ro under natten med sömn, ingen öppning; alla plågor försvunna; tungan renare; urinen med stark fällning. *Frisk*. Mjölk förordnades till föda i små portioner med litet bröd. De *små vattenklistiren* voro här *hufvudmedlet* och neptungördeln endast hjelpmedel.

2) *Tarmkolik* (Dr Preiss).

Herr G. R. låter hemta mig den 20 Oktober 1849, och jag ser, huru dess yngsta, 12 veckor gamla barn skriker

och jämrar sig, drager benen upp mot underlifvet och åter skjuter dem från sig, stundom beskriver det en halfbåge uppåt med sin kropp, med hufvud och fötter nedborrade i bädden, och detta förnyades efter korta pauser så ofta, att man knappt kan undersöka underlifvet, som synes mig uppdrifvet.

Jag låter inspruta 4 matskedar vatten af $+ 20^{\circ}$ R. i tarmkanalen, och nästan *ögonblickligen* är barnet alldeles stilla. Härefter får barnet ett bad af $+ 23^{\circ}$ R. i 2 minuter, hvarefter det snart insomnar. Alla sjukdomssymptomer voro försvunna.

Vi hafva ofta, säger vidare Dr Preiss, varit i tillfälle, att åstadkomma dylika snabba verkningar hos barn. Badet är dock *ingalunda nödvändigt*. Men äfven hos fullvuxna har jag ofta med lika snabb följd användt detta medel, 4—6 matskedar vatten af $+ 13$ — 18° R., merändels utan något vidare, dock stundom under medverkan af ett lugnande omslag på magen. Verkan *följer nästan alltid omedelbart uppå åtgärden*. Men att detta tarmkanalens så ytterst hastiga lugnande måste framför allt tillskrifvas tarminsprutningen, synes deraf, att *hvarje* annan åtgärd, hvarje annat medel, lemna ganska mycket att önska, om vi uraktlåta insprutningen.

I sådan kolik, som härrör af gas-samling i tarmkanalen — väder-kolik — öfverträffa dessa insprutningar alla medel, som vi känna; de stilla de smärtsamma peristaltiska rörelserna på det mest direkta sätt och resorbera äfven på samma gång en stor del af gasen, och jag ser här gerna, om det första klistiret efter någon tid afgår. Fördenskull insprutar jag ock mer vatten och uppmanar patienten att genom krystning uttömma detsamma, hvarvid samtidigt vanligen mycken gas ljudeligt afgår, och derefter gifver jag ett klistir af mindre quantitet vatten. Härrör denna gas-samling af slapphet hos tarmslemhinnan, så böra sedan någon tid *smärre kalla klistirer* morgon och afton appliceras.

3) Rödsoth (Dr Preiss).

Herr Bankir S., 40 år gammal, en liten spenslig hypochondrisk man, som sedan många år ganska ofta lider

af periodisk häftig hufvudvärk, brist på matlust, förstoppning etc.

Den 14 Augusti 1852 måste han under förmiddagen ofta gå till stols och hade stolvärkar under ringa uttömning. Det oakadt besökte han börsen, och här stegra sig symptomerna så, att han måste återvända hem, och allt oftare tvingas han af de smärtsamma trängningarne att gå till stols, utan att dock kunna afbördas sig något.

Kl. 3 e. m. kallas jag; utom dessa symptom var det häftig hufvudvärk, feberaktighet, underlifvet något uppdrifvet och ömmande, hudens temperatur förhöjd. Patienten ligger till sängs. Kur: Patienten froteras i 5 minuter uti ett halfbad af $+ 17^{\circ}$ R. och går derefter till sängs; 5 matskedar vatten af $+ 15^{\circ}$ R. insprutas i tarmkanalen, sängkläderna tillstoppas väl omkring kroppen, och stillhet föreskrifves. Kl. 7 på aftonen. Den sjuke går enligt mitt råd ut med sin fru för att spatsera; ty utom en ringa hufvudvärk äro alla sjukdomssymptomer försvunna.

4) *Rödsot med kräkning* (D:r Preiss).

Den starke femåriga Hugo H. väcktes den 8 September 1851 kl. 4 om morgonen af häftiga kräkningar, snart måste han ock flera gånger gå till stols, skriker och jämrar sig dervid, ty han hade häftiga stolvärkar, som snart blefvo så ihållande, att han nästan alldeles icke kan lemna nattkärlet, och lemnar han det, så måste han straxt åter derpå; blott i början afgick något excrementer, men snart ingenting mer utom stundom hvita slemflockar. Kräkningarne återkommo efter större mellantider.

Kallad kl. 7 om morgonen under min bortovaro, kommer jag först kl. 11 f. m. till den sjuke, som jag just träffar under kräkning; han sitter dervid, krystande sig och förvridande anletsdragen, gråtande på nattkärlet, från hvilket han ej kommer så lätt; han har stundtals smärtor i underlifvet, hvilket han icke gerna tillåter att vidröra, hans hufvud är hett, ansigtet starkt rödt, ögonen lysande, tungan är ren, högröd, torr, osläcklig törst plågar honom, snart kräktes han åter och detta för 8:de gången, han uttömmar blott magslem, han begär sjelf kalla omslag på det

heta hufvudet, huden är het och torr, pulsen slår 100 slag i minuten, full stark.

Kur: Halfbad af $+ 19^{\circ}$ R. i 8 minuter; under de 4 första minuterna öses oupphörligt af flere biträden vatten uppå öfre delen af kroppen, som icke befinner sig under vattnet, *för att minska kroppens allt för stora hetta*, men under den öfriga tiden frotteras kroppen temligen väl; här-efter insprutas i tarmkanalen 4 matskedar vatten af $+ 18^{\circ}$ R. och sängkläderna tillstoppas måttligt kring kroppen. *Detta var alldeles tillräckligt, ty genast inträdde fullkomlig ro*, den sjuke sof med korta afbrott till kl. 10 f. m. den följande dagen.

Den 9 kl. 11. Emedan vädret är vackert, skickar jag gossen ut att spatsera, sedan han fått en afrifning. Under dagens lopp 2 insprutningar af 3 matskedar $+ 10^{\circ}$ R. Andra morgonen följde normal afföring.

5) *Blödning från lungorna med Hemorrhoider* (och turberkler?) egen praktik.

Pastor L., 42 år, med gulblek anæmisk hy och svagare kroppskonstitution, men liflig energisk själsverksamhet; lider af hemorrhoider, hvilket lidande synes vara ärfdt från fadren. Helsan i barndomen var med undantag af bölder god, och äfven i uppväxande ålder tills det 19:de året, då han utsatte sig för en svår förkylning efter stark upphettning. Från denna tid har helsan varit svag och lifskraften bruten, yttrande sig med afmagring, sjuklig hy och matthet, mest vid ledsnad och öfverhopning med arbete. Matlusten är i allmänhet stark, men öppningen trög, ofta förenad med smärta för större hemorrhoidalknölar i groftarmens nedre del; ej särdeles hosta; händer och fötter vilja gerna hålla sig kalla. I medlet af Maj månad 1867 uppkom efter ansträngning med talande samt häftig kroppsrörelse blodstörtning från lungorna af mörk klar blod, som sedan under behandling med blysocker, kina m. m. på några veckor elfva gånger förnyades. Kallad till den sjuke fann jag honom den 20 Juni mycket svag och medtagen. Hudfärgen var gråblek, och huden mycket slapp och liksom vissnad med fyllda och spända blodådror; öppningen trög; hemorrhoidalknölarne, som vid blodstörtningen voro tomma,

hafva nu åter fyllt sig; ingen synnerlig förändring af respirations- och hjertljud förmärkes; ömhet vid tryckning af bröstkotorna; pulsen 80, svag, tungan lindrigt hvitbelagd; händer och fötter kalla.

Sjukdomsväsende: blodförsämning med öfvervägande mörk venös blod och stockning i venaporta-systemet, hemorroider; blod- och elektricitets-strömningen (inifrån utåt) mellan inre och yttre huden i hög grad förminskad, hvar på den slappa vissnade huden häntyder; blödning från lungorna, uppkommen genom metastatisk blodöfverflyllnad af deras venösa blodkärl med bristning af kärlväggarne. Slapphet och atoni i så väl inre (slemhinnorna) som yttre huden. Kuren afsåg 1:o att förebygga ny blodstörtning genom att söka leda blodströmmen mera varaktigt nedåt fötterna och underlivets organer, särdeles tarmkanalens understa del. Härtill fotomslag 1 gång på dagen; b) afrifning af foten och benet från knäleden med någorlunda rask gnidning och frottering med våta handen, fuktad flera gånger i friskt + 14° R. vatten, på morgonen, då kroppen hade sängvärmen kvar; c) insprutning af 4 matskedar vatten med + 14° R.; d) mild ej retande diet och undvikande af allt, som sätter blodet i häftig rörelse och drager det till lungorna, såsom mycket talande, kroppsanssträngning, häftig sinneströrelse m. m.; 2:o) att söka rena blodet, häfva stockningen i underlivet, samt återställa den förminskade elektricitets- och blodströmningen inifrån utåt, mellan inre och yttre huden, samt stärka nervsystemet. Radikal behandling. Härtill a) hvar tredje morgon aftvättning af hela kroppen under frottering af isynnerhet armar och ben med vatten + 18° R., samt begjutning öfver hufvudet med samma vatten, hvarvid 2:ne personer biträda, så att den sjuke ej behöfver möda sig —; b) vistande stundtals på dagen i yttre fria varma luften, för att helst i barrskogsluft eller mild hafsluft äfven på detta sätt genom luftens påverkan stärka den slappa huden till ökad verksamhet och syrsätta blodet, dock ej för länge i sender, så att det mattar; c) insprutning af 4 matskedar vatten (+ 14° R.) efter försiggången öppning på morgonen; d) mild, ej retande diet, hufvudsakligen vegetabilisk, med undvikande af allt, som retar och hetsar blodet och nerverna, såsom kaffe, thé, jästa drycker, för varm mat,

kryddor, m. m. Till frukost förtäres oskummad god mjölk blandad med $\frac{1}{4}$ varmt vatten och litet socker jemte s. k. Grahambröd *) med tunnt godt smör och skorpor, och till qvällen, ej sednare än kl. half 8, vattengröt med mjölk; e) lindrig fri gymnastik, några rörelser, på morgonen; f) patienten bör vara i säng kl. 9 på afton. Under denna behandling uteblef blodspottningen och krafterna tilltogo märkbart för hvarje vecka, äfvensom ansigtshyn förlorade alltmer sin gråbleka färg och öppningen blef ordentlig. Patientten kunde utan svårighet i Juli månad göra en längre resa, hvarunder dock ej behandlingen fortgick med samma ordentlighet som förut.

Den 14:de Augusti uppkom till följd af öfveranstängning och för häftig, oförsigtig kroppsrörelse ånyo upphostning af mörk klar blod, hvarför straxt förordnades hvila i liggande läge, tystnad, fotomslag, som ombytes hvar fjerde timme; 4 à 5 théskedar friskt vatten hvarje halftimme.

Den 15:de någorlunda sömn under natten; pulsen jemn, 80 slag i minuten; tungan litet belagd; ingen öppning på dygnet; ymnig urinafgång; någon svettning; på morgonen upphostning af några mindre blodklumpar jemte segt slem; *samma behandling som gårdagen*, 3 fotomslag på dagen, det sista kl. 8 på afton. Till föda mjölk med vatten.

Den 16:de. Sömn på eftermiddagen efter förutgående oro; *ingen upphostning af blod*; öppning på morgonen, hvar- efter omedelbart insprutning af 4 matskedar vatten (+ 14° R.); pulsen 80 något irriterad; matlust. Samma behandling.

Den 17:de. God stärkande sömn på natten; *ingen*

*) Om detta rikt närande och tillika på tarmkanalens slemhinna och blodet särdeles helsosamt verkande bröd skola vi längre fram i kapitlet om dieten utförligare yttra oss. Nu må endast nämnas, att det beredes af sammanmalet *godt* hvet, så att kornets *alla* beståndsdelar ingå deruti. Sådant sammanmaladt hvetemjöl utröres med + 30° Celsii varmt vatten och knådas, hvarefter degen utan tillblandning af jäst eller surdeg ställes 3 à 4 timmar på en varm ugn, att lindrigt jäsas, hvarefter den bakas antingen som limpor eller som tunnkakor samt gräddas i stark ugnsvärme. Har man mindre godt hvetemjöl, så måste litet god jäst tillsättas degmassan. "Mången af "envis förstoppning lidande har genom dagligt bruk af detta bröd "blifvit hulpen", intygar Th. Hahn från sin anstalt, S:t Waid vid S:t Gallen i Schweiz, i hvilken det nästan uteslutande brukas.

blodupphostning; tungan ren; öppning på morgonen, hvar efter ett klistir med 4 matskedar vatten (+ 14° R.); pulsen 80, jemn, full.

Den 18:de. God sömn, upphostning af segt, något rostfärgadt slem; öppning ordentlig. Samma behandling, men endast 2:ne fotpackningar på dagen kl. $\frac{1}{2}$ 11 f. m. och kl. 5 eft. m.; mera närande föda, dock mild, ej retande, i små portioner. Förbättringen fortgick allt mer och krafterna återkommo vida hastigare än efter förra blodstörtningen, så att den förut gifna allmänna behandlingen åter snart kunde vidtaga.

Mot blodstörtningen verkade *fotomslaget* och *vatteninsprutningen* gemensamt som hufvudmedel.

6) **Hypochondri** (D:r Preiss)

(ihållande hufvudvärk, svindel, förstoppning).

Hr Adolf M. från Mecklenburg, 22 år, Architekt, är väl bygd och härstammar från en familj, i hvilken hypochondri och hufvudlidanden ofta förekommit. Fader, moder och syskon bekräfta det. Efter förutgångna andra drågliga lidanden har sedan mer än 2 år hos honom utvecklats sig *en beständig hufvudvärk*, som, oaktadt bemödanden af läkare af flere systemer, blifvit allt svårare och olidligare. I Berlin, hvarest han studerade, har han äfven i flere månader besökt ett elektro-magnetiskt institut, och under denna tid förlorade han nästan all förmåga att arbeta i sitt fack, i det svindeln utbildade sig allt starkare. Nu först vänder han sig till en härvarande vattenkuranstalt, hvarest han, jag tror 6 månader, begagnade kuren utan den ringaste nytta; snarare syntes hans tillstånd hafva försämrats, såsom den unge mannen uttryckligen uppgaf.

Den 15 Januari, till hvilken tid han hade besökt kuranstalten, begärde han mitt råd. Redan första anblicken säger oss, att hufvudet lider, hans ögon hafva ett egenomligt uttryck, de förefalla ljusskygga, nästan skelande, ansigtet, för öfrigt välbildadt, gör grimaser; hufvudet är temligen hett, tungan ren, matlust och sömn dåliga, oangenäma drömmar; hans hud är sträf, läderartad, overksam, utan turgescens; tarmkanalens funktion, sedan lång tid ytterst trög, han är nöjd, om han genom ett fullt klistir får en ringa afföring hvar tredje dag. Han är ovanligt frusen,

kan knappt blifva varm, isynnerhet om fötterna, hvilkas hud är helt spröd; han är orolig till sinnes, allt är honom i vägen, han har intet lugn; helst skulle han vilja ligga stilla på sin soffa och rufva; han leds till och med ofta vid lifvet.

Mén hans förnämsta klagan gäller en beständig hufvudvärk, som stundtals förvärras och isynnerhet har sitt säte öfver hjessan, samt svindel, så att han fruktar att falla och stundom verkligen faller, och icke mer kan arbeta med hand eller hufvud. På min efterfrågan säger han, *att han har i månader svettats timtals och beständigt fått **fulla** vattenklistirer.*

Kur: Till en början förbjuder jag all vattenanvändning och föreskrifver för de första 3 dagarne *blott* methodisk rörelse i fria luften, hvarvid hufvudet så mycket som möjligt lemnas *obetäckt* och stundom äfven *fuktas med kallt vatten, för att låta den kalla luften desto eftertryckligare inverka.* Då efter 3 dagar ingen stolgång följer, låter jag *2 gånger om dagen inspruta i tarmkanalen 3 matskedar vatten af + 12° R.;* efter 24 timmar kommo hårda exkrementer, efter ytterligare 6 dagar är denna funktion fullkomligt reglerad, och 2 gånger om dagen inställer sig nu ymnig afföring. Sedan den hårdt medtagna huden någorlunda hemtat sig, hvilket *befordras genom torr gnidning med handen,* fick han 1—2 gånger dagligen ett *halfbad af + 17° R.,* och frotterades deri i början 3, sedan 5 minuter.

Resultater: I midten af Februari är tillståndet så mycket bättre, att patienten uppmanas att börja arbeta, och han gör det, snart uppmanas han att äfven företaga något själsarbete, och äfven detta förmår han utan svårighet.

Tillståndet förbättras mer och mer, svindeln är försvunnen, han går fullkomligt säkert, han är ej mer frusen, huden turgescerar, han är återskänkt åt sin vanliga verksamhet, så att han den 26 Mars på mitt råd gör resan till Breslau *till fots,* under måttliga dagsresor, för att der arbeta.

I September 1852 besökte han mig på sin hemresa, han tackar mig, han har hela sommaren igenom, trots hettan, *utan olägenhet arbetat på betydlig höjd* i sitt fack, husbyggnad, utan att få svindel, och dervid så mycket som

möjligt genomfört min kurplan. Hufvudvärken är ännu icke alldeles, men väl svindeln fullkomligt häfven.

De små klistiren hade här nu åter att lösa *hufvuduppgiften*, och deras verkan utvecklade sig i trefaldig riktning, nemligen:

1:o) *genom omstämmande af ganglie-systemet, och derigenom indirekt äfven af hela nervsystemet,*

2:o) *genom befordrande af tarmkanalens verksamhet, och*

3:o) *genom denna verksamhet hos hela tarmkanalen, men isynnerhet hos nedre delen af densamma, blefvo vät-skorna hitledda och just derigenom från hufvudet afleda.*

7:de) **Aftyning, Atrophî** (Dr Preiss)
i följd af tarmförslemning genom otjenlig,
för stark föda.

Herman W., son till en tunnbindare, 17 månader gammal, skall hafva haft lunginflammation, då han var 10 månader gammal. I 13:de månaden gick han redan för sig själf, och föräldrarne gåfvo honom af deras egen mat, emedan han hade god aptit; denna förblef väl ännu lång tid god, men det oaktadt började gossen falla af, upphörde slutligen att gå och blef allt svagare och magrare; förstoppning omvexlade med diarrheer, hvilka man tillskref tandsprickningen, matlusten försvann småningom helt och hållet, oro, sömnlöshet och afmagring togo öfverhand, och den redan tidigare uppkomna febern tog under de sista 8 dagarne, trots den sorgfälligaste skötsel, en sådan vändning, att en dödlig utgång syntes oundviklig. Den 1 Juni 1850 kl. 10 på f. m. ser jag barnet, det bär prägel af den högsta aftyning; ansigte och hals äro mycket afmagrade, fulla af skrynklor liksom vid hög ålder, bleka, ögonlocken äro icke fullkomligt slutna, de matta ögonen mycket ljus-skygga, läpparne tunna, bleka och slappa, tungan torr, smutsigt slembelagd, matlust och sömn fattas alldeles, törsten är stor, underlivet uppdrifvet, degigt för känseln, och ger vid percussion knappt ett doft ljud; dagligen inträffa 4—6—7 vattenaktiga illaluktande afföringar, barnet är utan ro, måste bäras i horisontelt läge, huden är blek, sval, högst slapp, den lilla svaga pulsen slår 140 gånger i minuten,

hela kroppen är mycket afmagrad och dess temperatur mycket förminskad.

Det onda härrör *endast af seg förslemning*, som därför ock vid behandlingen förnämligast afses.

Kur: denna har förnämligast att uppfylla följande indikationer:

1. Häfvande af de vattenaktiga uttömningarne från tarmkanalen, emedan, om de fortfara, de redan förut till det yttersta försvagade krafterna måste sjunka ännu mer; detta sker

a) *direkt* genom inverkan på tarmkanalen;

b) *indirekt* genom att lifva och höja de sjunkna funktionerna hos tarmkanalens *antagonist*, huden;

2. aflägsnande af de i tarmkanalen samlade slemmassor, som hindra nutritionen;

3. höjande af de sjunkna krafterna.

Den indirekta verkan, d. v. s. inverkan på huden, kan och bör vara blott ytterst varsam och ringa, ty den djupt sjunkna reaktionsförmågan hos det usla barnet är alldeles icke vuxen någon starkare sådan inverkan. Det är således åter *tarminsprutningarne*, som här utöfva *hufvudverkan*.

Med en svamp, doppad i vatten af $+ 16^{\circ}$ R. och nästan alldeles urkramad — emedan huden var för sladdrig, kunde icke handen, som jag *obetingadt* föredrager, brukas — frotteras barnet 2 gånger om dagen i $\frac{3}{4}$ till 1 minut, och $1\frac{1}{2}$ matsked vatten af $+ 14^{\circ}$ R. insprutas i tarmkalen, hvarefter sängkläderna måttligt tillstoppas kring barnet — för tätt omslutande skulle det svaga barnet icke hafva fördragit dem --; *efter hvarje öppning förnyas denna insprutning*, och under de första 2 dagarne minskades de vattenaktiga uttömningarne till 3 och 2; på 3:dje dagen upphörde diarrheet, och slemmassorna satte sig i rörelse; redan på 4:de dagen fördubblades dosen på klistiren, och på 5:te gäfvos de 3 gånger. Otroligt stora massor af slem uttömdes oupphörligt. Värmeutvecklingen hade emellertid gjort betydliga framsteg, barnet var tydligen lugnare och bättre, febern något mindre och pulsen hade höjt sig. På grund häraf utvidgades kuren redan på 5:te dagen derhän, att barnet frotterades med handen och vatten af $+ 16^{\circ}$ R. i $1\frac{1}{2}$ minut 2 gånger dagligen, från 8:de dagen 3 gånger dag-

ligen och från 11:te dagen i 2 minuter; med de öfriga åtgärderna fortsattes.

Krafterna hade stigit, sömn och matlust infunno sig snart, och den sednare blir allt liffigare.

Diet. Vassla med pomeranssaft och ett par matskedar hönsbuljong; vassla, mjölk och hönsbuljong, snart äfven fastare föda, och krafterna höja sig synbarligen.

Juni den 20:de: 2 gånger om dagen ett halfbad af + 21 ° R. med frottering, om morgnarne i 1 minut, om aftnarne i 1 $\frac{1}{2}$. Oaktadt regelbundna öppningar redan inträdt, fortsattes med dessa *små klistirer* af 3 matskedar 2 gånger om dagen och med halfbadan, hvilkas temperatur småningom sänkes till + 16 ° R. med 2 minuters frottering, till kurens slut.

Juli den 19. I dag lemnar jag barnet, som är friskt, blomstrande och starkt. 1 $\frac{1}{2}$ år sednare såg jag den raske liflige gossen, han har hela tiden fortfarit att vara frisk.

Reflexion. Detta sjukdomsfall visar tydligt faran, att gifva barn för starka födoämnen, hvilka de späda, ännu utbildade, matsmältningsorganerna icke förmå att smälta utan gifva anledning till slem och syrebildning. Endast sådana milda näringsämnen, såsom mjölk, välling, bröd och dylikt, hvilka med lätthet af barnet smältas, förvandlas till friskt blod och gifva helsa; alla andra alstra förr eller sednare sjukdom. Detta är en grundregel med afseende på dieten, hvilken gäller äfven äldre personer, hvilkas lifskrafter och matsmältning äro försvagade, och som således icke kunna fördraga och smälta starkare animalisk spis, utan deraf försvagas allt mer.

8:de) **Habituell förstoppning** (D:r Ideler).

Medicinalrådet D:r Ideler, som sjelf genom methodiskt bruk af vattenklistirer befriades från ett långvarigt svårt underlifslidande med envis förstoppning, yttrar sig i sin "Handbuch der Dietetik" på följande sätt härom: "I många fall är förstoppningen så ihållande, att lösande frukter, såsom vindrufvor, plommon, fikon m. fl. i förening med ymnig vattendrickning icke förmå häfva den, så att det skadliga bruket af laxermedel och förnyade brunnskurer ej synas kunna undvikas. Genom de på sednare tiden i

“bruk komne *klistirer af kallt vatten* har dock mot detta svåra “lidande en så säker hjälp blifvit funnen, att dessa insprutningar med afseende härpå icke kunna nog prisas; hvarpå “min egen person är ett bevis. Ty efter ett mer än “10-årigt underlifslidande, hvilket oakadt den mest noggranna diet dock 4 särskilda gånger under denna tid stegrats “till en farlig höjdpunkt, förenadt med sömnlöshet under “flera månader och öfriga dithörande plågor, har jag endast “att tacka dessa vattenklistirer för mitt fullkomliga återställande till helsan och ämnar derföre äfven allt fortfarande nyttja dem. Jag är fullt öfvertygad, att ett rätt “methodiskt användande af dessa klistirer gör i de flesta “fall brunnskurer umbärliga, hvilka de i värde vida öfverstiga, i det att efter desamma några menliga följder icke “inträda, hvarföre de ock kunna oafbrutet längre tid brukas.”

9:de) ***Slemfeber*** (D:r Preiss).

Hr K:s dotter, 9 månader gammal, förut trind och fet, hade sedan någon tid på ett förvånande sätt fallit af, matlusten aftog, hon tog sällan bröstet, blef kinkig, orolig, kroppens temperatur omvexlade ofta, likaså förstoppning med vattenaktiga diarrheer; det ansågs härröra af tandsprickningen. Natten mellan den 6 och 7 Oktober 1850 såg jag följande tillstånd:

Barnet är sömnlöst, mycket oroligt, hufvudet hett, ansigtet rödt, hudtemperaturen förhöjd, tungan belagd med segt hvitaktigt slem, törsten stor, andedrägten hastig och kort, underlifvet uppdrifvet och degigt för känseln, pulsen 125—130 slag i minuten. Sedan några dagar har det haft 5—6 ymniga, vattenaktiga, skummiga öppningar dagligen. Barnet är visserligen affallet, men kan icke kallas magert.

Kur: Ett lågt halfbad af $+ 22^{\circ}$ R. med måttlig frottering i 4 minuter, och $1\frac{1}{2}$ matsked af $+ 17^{\circ}$ R. insprutas i tarmkanalen.

Den 7:de kl. 10 f. m. Barnet har under natten varit lugnare och för det mesta äfven sofvit godt; det är nu icke hett, har mera ro och endast 2:ne tunna öppningar dagligen, pulsen 100.

Barnet frotteras $1\frac{1}{2}$ minut med handen, som doppas i 13 gradigt R. vatten, och efter hvarje öppning insprutas

1 $\frac{1}{2}$ matsked vatten af + 14 ° R. Om aftnarne kl. 8 ett lågt halfbad af + 20 ° R. med 2 minuters frottering.

Inom 36 timmar är diarrheet fullkomligt häfvet, slemmassorna sätta sig i rörelse och uttömmas. tungan renar sig och matlust inträder. Från den 10:de dagligen 3 små klistirer af 2 $\frac{1}{2}$ matsked; febern är obetydlig.

Den 21 October. *Barnet friskt* och blomstrande. Om tandsprickning var ingen fråga.

10:de) ***Hemorrhoidal kastning på hufvudet med svindel och svag hörsel jemte förstoppning*** (Dr Preiss).

Hr Scht. från Petersburg, 54 år gammal, en stor, väl byggd man, är hemorrhoidarius och har haft mångfaldiga underlifslidanden. För 18 till 20 år sedan lyckades det en läkare i Moskau, att efter ett långvarigt fruktlöst kurerande sätta en skenbar gräns för dessa underlifslidanden. Men nu inträdde småningom svag hörsel, kongestioner till hufvudet, svindel och ännu andra, isynnerhet digestionsolägenheter, som småningom stegrades, och allt, hvad den kroesusrike mannen gjorde, blef utan nytta. Bland annat vistades han för omkring 10 år sedan vid en vattenkuranstalt i Ryssland i 10 månader, i följd hvaraf hans tillstånd, isynnerhet med afseende på digestionsorganerna, förbättrades, och han återvände till Petersburg.

Men efter någon tid försämrades tillståndet åter; Petersburgs förnämsta läkare, så väl Allopather som Homöopath, uttömde år ut och år in sin konst enligt de gamla botningssätten utan den ringaste framgång, och så kom den sjuke med hela sin familj till Berlin, för att rådföra sig hos de förnämste medicinska kapaciteterna. Han besökte äfven hvarje år brunns- och badorter, år 1851 Kissingen, 1852 Teplitz; men hans tillstånd förbättrades icke allenast icke, utan jemte *förvärrandet* af de gamla symptomen tillkommo *nya*, ty hörselns svaghet blef större, blodsvällningar till hjernan med svindel påkommo oftare och mera ihållande, den redan tjocka halsen fick större omkrets, isynnerhet å venstra sidan, der musklerna voro alldeles styfva. Såsom nya symptom tillkommo ytterligare: nästan oupp-

hörlig flytning ur näsan af en ymnig vattenklar vätska, under det att alldeles intet nässlem afsöndrades; ofta inträffande svullnad och värk i armhålans körtlar, hvarest inskränningar ofta gjordes; en begränsad smärta i högra skulderbladet, som ej mer kunde förmås att gifva vika, och sedan 10 månader täta utbrott af böider på alla delar af kroppen, hvilka svårt plågade den sjuke utan att han derigenom fick någon lindring i sina öfriga lidanden. Lägges nu härtill, att vid min undersökning flere axillarkörtlarna på begge sidor voro svullna och ömmande samt andra hårda, att förstoppning vanligen egde rum, att den jemförelsevis lilla pulsen slår 64—66 gånger i minuten, huden är torr, overksam och slapp, så har man tillståndet, sådant jag fann det den 5 December 1852.

Kur: Den sönderfaller i 2 delar:

1. *i radikalkur,*
2. *i symptomatisk kur.*

Vid 1. riktar jag hufvudverkan omedelbart på sjukdomens hård, på tarmkanalen.

Det undertryckande af hemorrhoidalsymptomen, hvilket för omkring 20 år sedan egt rum, har uppenbarligen gifvit anledning till småningom skeende utbildning af derpå följande sjukliga företeelser i alla organer och först, såsom det vanligen inträffar, i hufvudet, och de hade blott blifvit förbättrade och bragta till stillestånd genom vattenkurens gynsamma inflytande. Jag antog således, att om det lyckades mig *framkalla blodig hemorrhoidal-afsöndring*, så skulle jag ernå större och varaktigare resultat, än utan detta. Men för att uppfylla denna indikation, känner jag nu **intet** verksammare medel än dessa tarminsprutningar, och patienten fick därför 2 gånger på dagen 3 matskedar kallt vatten insprutadt i tarmkanalen. Lyckades nu detta, så vore sannolikt med afseende på patientens kurerande uppfyllt, hvad nästan alla dessa lidanden tarfvade. Men i förbidan på denna verkan sökte jag att afhjelpa de mest trängande symptomerna, nemligen blodstockningen i hufvudet och deraf härrörande svindel, hudens slapphet och bölderna genom att vid 2 dagligen gifva 2 gånger ett halfbad af $+ 16^{\circ}$ R., och låta deruti frottera kroppen i 5 minuter. Vattnets invärtes bruk inskränkes i möjligaste

måtto, så vida icke *naturbehofvet*, törsten, fordrar mer, ty det vanligen brukade myckna vattendrickandet skadar i stället att gagna i sådana fall, som detta.

Den 11 December. På denna dag, **således efter 6 dagars bruk af vatteninsprutningar i tarmkanalen**, framträdde **likadana** symptom, som för omkring 20 år sedan så ofta hade plågat den sjuke.

Under kolikartade tarmsmärtor och stolvärkar inträdde på förmiddagarne — aldrig på eftermiddagarne — flera ymniga afföringar, hvarvid en stor massa segt slem uttömdes. Kongestion till hufvudet och svindeln trädde i bakgrunden, och hörseln blef genast mycket bättre. I 4 veckor fortsattes med dessa små klistirer, och under denna tid uteblefvo dessa företeelser *ingen enda dag*.

Ifrån Februari 1853 fick patienten om morgnarne taga en afrifning i 4 minuter, om aftnarne ett halfbad af + 15° R. med frottering, 5—6 minuter, dessutom nyttjades fuktig maggördel samt en gång dagligen insprutning af 3 matskedar vatten.

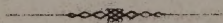
Resultaterna af kuren, som räckte till slutet af Mars — ty från denna tid bodde patienten på ett hotel, hvarest mycket skedde emot, men föga för kuren — voro likväl goda. I Juni beledsagade han sin fru till Ischl, der han fortfor med vattenbehandlingen efter min föreskrift, men blott i mindre grad, befann sig ganska väl deraf och var i begrepp att återvända till Berlin, men stannade i Dresden af fruktan för den här då herrskande choleran.

Med afseende på sist anförde sjukdomsfall N:o 10, äfvensom det under n:o 6, hvilka båda äro af kronisk beskaffenhet och bero på blodets felaktiga sammansättning, såsom deras rätta grund och orsak, hvaraf så väl underlifslidandet med den envisa förstoppningen som svindeln och öfriga sjukliga företeelser äro blotta reflexyttringar, få vi anmärka följande. Ehuruval i dessa och dylika fall de små vattenklistiren visa sin stora kraft att direkt omstümma till mera lifaktighet underlivets ganglienerver och genom dem indirekt ryggmergen, hjernan och hela nervsystemet; vidare att häfva slapphet och atoni i tarmkanalen och öfriga underlifsorganer, så att de mera lifligt och energiskt förrätta sina funktioner, hvarmed äfven ordentlig öpp-

ning merändels dagligen inträder; att leda blodet i större massa ned till underlifvet och dymedelst afleda från hufvud och bröst, samt alltså äro af en särdeles stor nytta att lindra sjukdomen och hindra, att den kastar sig på ädlare organer, så att den sjuke kortare eller längre tid åtnjuter relativ helse; så kunna vi dock icke med D:r Preiss tillerkänna dessa insprutningar betydelsen af radikalt botande medel.

Såsom radikalkur i de mångfaldiga kroniska sjukdomar, hvilka härröra af blodets felaktiga sammansättning, såsom gikt, hemorrhoider, de fleste underlifs- och alla degenerativa sjukdomar, kunna vi endast erkänna den behandling, som söker framkalla febertillstånd hos patienten, hvarförutom blodets renande och grundlig bot äro omöjliga. För detta ändamål måste jemte ordnad diet andra och kraftigare physiatriska kurformer användas, nemligen ångbad, varmluftsbad, torr och fuktig packning, och i vissa dylika sjukdomar **framför alla andra Schrothska dietkuren**, som, ehuru först på sednare tid uppkommen, dock redan i utlandet flerstädes genom sin stora förvånande framgång att grundligt och varaktigt bota ej sällan de mest svårartade och för obotliga ansedda kroniska sjukdomar, tillvunnit sig allmänhetens uppmärksamhet och stora förtroende. Schrotska dietkuren bildar liksom vattenkuren en sjelfständig naturmedicinsk läkekonst och representeras såsom sådan, efter hvad redan förut är nämnt, af flera välordnade större anstalter, isynnerhet i Tyskland, dit sjuklingar från Europas flesta länder nu taga sin tillflykt, för att söka återvinna en länge saknad helse.

Vi återkomma snart i en särskild afdelning till denna nyuppfunna högst viktiga naturmedicinska läkemethod, hvilken med rätta benämnes för "vattenkurens tvillingssystem", i det båda hvila på samma fasta sanningsgrund: **naturens egen läkekraft måste sättas i verksamhet, om sjukdom skall verkligt botas**, äfvensom båda ömsesidigt räcka hvarandra hjälpsam hand, att gemensamt tjena den lidande menskligheten.

Första häftet af detta arbete har blifvit på följande sätt bedömdt i Finland, enligt hvad Helsingfors Dagblad för den 19 Mars 1867 yttrar:

"Handbok för sanna mödrar. Dessa dagar har med posten hit anländt från Sverige en bok, som hvarje öm och omtänksam familjefar och moder borde hasta att tillägna sig. Det är första häftet af ett arbete, som utgifves af med. och kir. doktorn A. F. Melander, med dedikation till dess forðne lärare generaldirektören m. m. prof. Magnus Huss, och som har till titel: "Naturmedicin; studier och iakttagelser öfver sjukvård och helsovård; en bok för den enskilde och för familjen." Stockholm 1867 hos A. L. Norman; pris 50 öre.

Den som allvarligen betänker, under hvilket kroppsligt elände menskligheten för närvarande öfverallt försmäktar, något som dock omsider måste väcka den tänkande menniskan till besinning, och den, som isynnerhet kastar en granskande blick på barnens fysiska tillstånd, i synnerhet skolungdomens, hvars yttre utseende redan kommer den uppmärksamme människovännens hjerta att krampaktigt draga sig samman af fasa, — den skall säkert med innerlig tacksamhet emottaga denna varmhjertade och människovänlige läkares viktiga och lättfattliga upplysningar samt enkla, visa och lätt utförbara råd och anvisningar, — i synnerhet om man tillika har sig det heliga men ansvarsfulla uppfostrarekallet anförtrodt. *"Gif oss bättre mödrar, och vi skola hafva bättre människor"*, säger också prof. Bock: må mödrarne blott allvarligt behjerta författarens herrliga läror i ifrågavarande arbete samt derunder aldrig förgäta, att barn uppfostras icke med läror utan genom föredöme, — och sanningen af den celebre medicine professorens påstående skall snart nog ligga i öppen dag. Äfven herrar pedagoger kunna af samme författares läror inhemta nödig insigt derom, att helsovård och sjukvård dock omsider måste blifva de viktigaste läroämnena vid fruntimmersskolorna, såsom också framstående pedagoger i utlandet redan yrka, — hvarföre öfver detta ämne torde tåla en grundligare diskussion inom pedagogiska föreningarne. För öfrigt skall detta högst förtjenstfulla arbete utan tvifvel komma att göra epok i läkekonstens historia uti norden."